

AG FÁS LE CHÉILE

BEALAÍ DO CHÓRAS CÓIR BIA IN ÉIRINN

Nótaí Buíochais

Rinne Michael Monaghan, Saoirse Sheehy agus Mícheál Callaghan an taighde seo mar chuid den tionscadal Ag Fás le Chéile. D'aistrigh Danny Ó Gallchóir agus Danielle Ní Ghallchóir é go Gaeilge. Ba mhaith leis na húdair buíochas a ghabháil leis an ngrúpa Ag Fás le Chéile as a gcuid aiseolais agus comhairle le linn ár gcuid taighde. Buíochas freisin le Cairde na Cruinne na hÉireann, go háirithe Triona Reid agus Catherine Devitt, as a gcuid nótaí agus treoir. Buíochas mór le gach duine a chuir grianghraif trínár gcomórtas grianghraf "flaith-eas bia i ngníomh"; agus buíochas faoi dheireadh leis na feirmeoirí agus na garraíodóirí gnóthacha a ghlac an t-am chun ár gcuid ceisteanna a fhreagairt, a gcuid paisean a roinnt agus an leabhrán seo a chuidigh.

Séanadh

Rinneadh an leabhrán seo mar chuid den tionscadal Ag Fás le Chéile, a thacaíonn le daoine óga ar fud na hEorpa beart a dhéanamh chun bia níos cothroime a fháil córas. Rinne gníomhaithe uathrialacha óige a ghlac páirt i Ag Fás le Chéile, na tuairimí, taighde agus tiomsú air dá bhrí sin níor cheart glacadh leis go léireoidh sé seo tuairimí nó torthaí abhcóideachta inmhi-anaithe Cairde na Cruinne

CLÁR

1.0	Flaitheas Bia: Réamhrá.....	5
2.0	Córas Bia an Lae Inniu : Réisím Bia Chorpóraideach neamh-mharthanach.....	6
3.0	ATimpeallacht Dúshlánach Feirmeoireachta in Éirinn.....	11
4.0	TAn Comhbheartas Talmhaíochta (CAP) agus Rochtain Talún.....	12
5.0	COVID-19 - Múscailt dár gCóras Bia.....	14
6.0	TTá Bealach Eile ann - Roinnt Samplaí Praiticiúla.....	17
7.0	Nuálaíochtaí Inbhuanaitheachta san Fheirmeoireacht.....	24
8.0	Talmhaíocht uirbeach.....	30
9.0	Talmhaíocht Tacaithe Pobail (CSA).....	40
10.0	Iascaireacht agus Dobharshaothrú.....	44
11.0	Daonlathas Bia: A chinntiú go gcloistear go leor guthanna.....	45
	Pointí Gníomhaíochta.....	48
	Conclúid.....	49

"Ba ghnách le m'athair-mór á rá go gcaithfeá doctor, nó dliodóir, péas, níosagart a fháil thall 's abhus l do shaol, ach go bhfuil feidhm agat ar fheirmeor trí h-uaire sa lá."

Brenda Schoepp, 2012

1.0 FLAITHEAS BIA: RÉAMHRÁ

Tá ár gcórasbia go mór as cothrom i dtaca cúrsaí timpeallachta agus ceartas sóisialta. Tá dóigheanna inmharthana agus neamh-mharthana chun bia a thairgiú, mar atá neamhionannaisé mhóra agus éagothromí cumhanta sa chóras bia, mar shampla idir lucht gnó talmhaíochta agus tairgeoirí beaga bia neamspléach. Pléifidh an leabhrán seo na míchothroimí timpeallachta agus shóisialta inár gcóras bia agus tabharfar achoimre ar an gcumas ag coincheap flaitheas bia chun ár gcóras bia á dhéanamh níos éiceolaí agus níos cirte sóisialta.

D'éirí fógra Nyéleni 2007, sainmhínear fhlaithéas bia mar:

Ceart daonna chun bia fholláin agus oiriúnach go cultúrtha á thairgiú i ndóigh éiceolaíoch agus inmharthanach, agus a gceart a gcuid córais bia féin agus talmhaíochta á leagan amach. Cuirtear uailmhianta agus riachtanaisú iadsan á thairgíonn, á dháilíonn agus á ítheann i gcóilarna gcórais bia agus polásaithe in áit éilimh na gcorporáidí.¹

Cuireann fhlaithéas bia an t-inmharthanacht éiceolaíoch i gcroí-lár an chórais bia agus go lárnach fosta i ngnóthaí shóisialta agus cothramas chultúrtha.

Agus muid ag machnamh ar flaitheas bia, ní mór dúinn scrúdú a dhéanamh ar thionchar an chórais bia ar an dtimpeallacht agus ar chreatlach shóisialta na bpobail ina dtáigítear é agus á n-itear é. An príomh cheist anseo ná an dtugann an gcóras bia tús áite do na cultúir éagsúla throidisiúnta agus áitiúla, agus cén dóigh á láimhsealtar riachtanaisí mionlaigh i dtsochaí maidir lena gcuid riachtanaisí bia shuntasach. Mar shampla, sa gcomhthéacs anseo in Éirinn, deantar cáineadh ar an gcoras Soláthair Dhíriú don lucht iarrtha-tearmainn de bharr nach gcuirtear ar fail áiseanna chun a gcuid bia féin a réiteach, agus, leis and tacaíocht theoranta a chuirtear ar fail ag an stáit laistigh den chóras, déanann sé deacair go heacnamaíoch don lucht iarrtha tearmainn cead a gcinn bheith acu maidir le roghanna cothaithe.² Fosta, is fíor thábhachtach iad freisin na h-aisteoirí ag a bhfuil ionchur acu i ndearadh polásaithe agus dlíthe a mhúnlaíonn ár gcóras bia.

Tabharfaidh an leabhrán se imlíne ar na mór-cheisteanna i gcúrsaí timpeallachta agus sóisialta mar a bhaineas sé in ár gcóras bia agus molfar dóigheanna praiticiúla lena féidir d'ár gcóras bia á éirigh níos daonlathaigh, níos inmharthanach ó thaobh na timpeallachta agus na h-eacnamaíochta de do na feirmeoirí beaga agus tairgeoirí bia.

2.0 CÓRAS BIA AN LAE INNIU : RÉISIM BIA CHORPÓRAIDEACH NEAMH-MHARTHANACH

Nuair a mheasann muid an cíneal córas bia atá again, ní mór amharc ar na dlíthe agus polasaí faoi lathair á mhúnlaíonn an córas bia, cén áit agus cé acu a bhfuil an cumhacht is mó. Tugtar anailís seo. Is “réisim bia ná structúr lena lán rialacha chun bia á tháirgiú agus a ithe ar bhonn domhanda”.³

In sna blianta chuaigh thart, d'éirigh na corporaídí móra bia-thalmhaíochta an chumhachtach ag feidhmiú l dtáirgiú agus l ndáiliú bia, agus chuireadar an iarracht ag déanamh stocaireacht ar rialtaisí maidir le treo agus cur l bhfeidhm pholasaí bia. Mar gheall ar seo, d'fhás an córas bia atá again faoi lathair go dtí ‘réisim bia chorpóraideach’⁴

In sa réisim seo, glactar le bia mar earra, ag déanamh a bheag de reithe neamh-eacnamaíochta cosúil le comhroinnt bia, malartú síol agus traidisiúin chultútha bia. Tá a lán de na rialacha ag baint lenár gcóras bia l bhfabhar na corporaídí móra agus na córaisí tréam-thairgíther. Ionas go bhfuil sé deacair ag na mion-thairgeoirí nó na grúpaí beaga pobail neamh-fhormálta a gcuid luach saothair bhaint amach d'réir na rialacha maorlathacha maidir le sábhaltacht bia.⁵

Rinne an scoláire bia-chorais agus gníomhaí, José Luis Vivero Pol, cur síos ar ar an réisim bia mar “éagórach, neamh-mharthanach agus neamhéifeachtúil”.⁶

2.1 AN DOCHAR THIMPEALLACHTA AG AN RÉISIM BIA CHORPÓRÁIDEACH

Go Domhanda, táimid inár seasamh ar ameacht aille éiceolaíoch. Tá na Náisiúin Aontaithe (UN) ag impí ar thaoisigh gníomhartha chinniúnacha a dhéanamh in sna deich mbliana le teacht chun laghdú a fháil sna astaíochtaí gasanna tithe gloine (GHG) chun athrú aeráide chointúirteach á sheachaint níos moille sa chéad seo.⁷ D'réir thuaraisc thábhachtach I 2019, tugadh foláireamh go raibh maith ag teacht ar an bhithéagsúlacht agus muna ndéantar rud éigin faoi go tapa, caillimid suas le 1 milliún speiceas sa chéad seo.⁸ D'réir and Eagraíochta Bia agus Talmhaíochta na UN, tá dúshraith an chórais bia faoi bhagairt mhór mar gheall ar dhianú na talmhaíochta.⁹

Chomh maith le meath mór I bpoilneoirí – atá fóirthábhachtach sa gcóras bia – tig méadú ollmhór I dtruaillíú ar chúrsaí srutháin agus aibhneacha chomh maith le h-ídiú itheach, suas le 40 uair níos gaiste ná a dtig leis an ithir é féin á ath-dhéanamh arís.¹⁰ Is fadhb mhór é an talmhaíocht sa gceist seo, ach táin cumas ann go dtig leis bheith I gcroí-lár ionas gur féidir córas eacnamaíoch I bhfad níos fear ó thaobh an timpeallacht de agus fosta níos cothroime de go sóisialta, mar a luaitear níos moille sa leabhrán seo.

29%

Astaíochtaí domhanda GHG de dhéantús an duine

Cuireann astaíochtaí GHG ó chóraisí bia le 29% den iomlán domhanda ó dhaoine, an mhórchuid ó tháirgíocht talmhaíochta.

34%

Éireann

Tá sciar mór de astaíochtaí na hÉireann deanta suas de na GHG ó thalmhaíocht, I bhfad níos mó ná tíortha eile an EU. I 2018 bhí talmhaíocht ba chúis le 34% de iomlán ár gcuid GHGs.¹¹

65%

Astaíochtaí domhanda ó mhairteoil agus ó dhéiríocht

Go domhanda, is é an beo stoc is cúis le 14.5% de astaíocht GTG dhaonna, an t-eallach (mairteoil agus déiríocht) suas le 65% de na hastaíochtaí seo, muca agus cearca níos lú ná 10%.¹²

Anseo in Éireann, gineann gach duine 13.2 tonna de charbóin atmaisféarach – sin níos mó ná 50% ná mheán EU de 8.8, gineanna an Bhreatainn sua le 8.3 an duine.¹³

Is é úsáid thalúin don talmhaíocht – m.sh. ag gearradh foraoiseacha chun feirmeacha a bhunú agus fodar á tháirgiú don tionscal bheostoic – is cúis leis haistaíochtaí. Tig 44% den mheatán – gás contúirteach GHG – ó chúrsaí talmhaíochta.¹⁴ Beidh impleachtaí dhiúltacha ag seo ar an talmhaíocht; cuirfidh athrú aeráide leis an téiginnteacht bia sa todhchaí, ag ísliú táiríocht agus ag ardú luachanna. De bharr níos mó triomaigh agus ríachtanaisí leis na barraí á uisciú, beidh ganntanas i soláthar uisce agus san mhéid talamh fhóirstinneach fachoinne táirgiú bia. Mar gheall an imeachtaí aimsire as cuimse a bheith níos miniú, laghdófar an toradh agus ardófar na luachanna.¹⁵

Mar shampla, i Samhradh 2010, bhí brothail theasa sa Rúis, Úcráin agus Kazaktáin agus de dheasca seo, laghdaíodh an toradh cruitneachtain agus tháinig ardú millteanach i luachanna gnáth earraí bia, rud a chur beagnach as gnó na feirmeoirí áitiúla, na saoránaigh chun bochtaineacht agus a chur i mbaol seasmhacht bia an réigiún, ceann de phríomh easportálaí an domhain maidir le cruithneacht.¹⁶

De bharr an Samhradh tirim a lean grimhreadh fliuch fuar 2017/18 sa Bhreatainn agus in Éirinn, d'ardaigh luachanna earraí bia. D'ardaigh praghas na nglasraí suas le 80%, cruithneacht agus áran 20%, im suas le 24% ag deireadh an tSamhraidh 2018. Mar gheall ar ghanntana fodair, b'éigeán é iompartáil thar lear, ag cur brú ar úsáid talún in áiteacha, go háirithe sa mBreasaíl mar a bhfuil an fhorais bháistú á scrios chun a thuille spás a chur ar fáil do thóirgíocht talmhaíochta.¹⁷

Bíonn grúpaí stocaireacht ar nós Eagrais na bhfeirmeoirí Éireannacha (IFA) ag cur brú i dtreo dian-tháirgiú don easportáil, ag tabhairt tús áite do seo thar gnóthaí cosaint timperalachata m.sh. úsáid sciodair agus níotráití mar leas a theorainniú, mar gheall gur bagairt ar an bhithéagsúlacht iad chomh mhaith le gur (foin) príomh-fhoinsé iad de astaíochtaí charbóin.¹⁸ Níl mórán cumhlachta ag an feirmeoirí beaga á chleachtann modhanna immharthanacha i dtodhchaí na feirmeorachta ná cén áit a ndíoltar a gcuid bia. Tá an réisim bia chorporáifeach ag cur brú ar fheirmeoirí agus de bharr seo cuireann na feirmeoirí brú ar an dtimpeallacht chun mairithint sa tionscal. D'fhás tionscal fheirmearacht na hÉireann thar 20% le deich mbliana, siocar méadú mór sa dtréad náisiúnta, an cealú ar na cuotaí déiríochta agus an díriú eacnamaíochta chun aschur á mhéadú don mhargadh domhanda.¹⁹ Spreagtar ar fheirmeoirí táirgíocht a uas-mhéadú, ar phé costas don timpeallacht, sa dóigh go gcuirtear táirge shaor ar fáil le cur ar sheilfeanna na nollmhargaithe. In am áthrú aeráide, tá feirmeoirí na hÉireann i dtús áite i dtaca tionchar aeráide (d'fhág triomaigh 2018 laghdú de 22% i bpá feirme²⁰), ach méadaíonn na modhanna feirmeoireachta táirgíocht do na morgaí idirnáisiúnta m.sh. draenáil talún agus ag baint crann. Bíonn tionchar ollmhór ag na modhanna seo ar chúrsaí aeráide.

2.2 DÍRIÚ CUMHACHTA SA GCÓRAS BIA

“Go minic, ní úsáidtear tailte Éireannacha chun sochar iomháine muintir na tíre agus ár dtimpeallacht nádúrtha ach ar mhaithe le héilimh na gcorpóráidí bia agus próiseálaithe.”

–Fhlaitheas Bia Éireann

Coinníonn an córas bia tionsclaíoch an dlús cumhachta i lámha na nollmhargaithe móra agus próiseálaithe bia agus na feirmeacha beaga teaghlaigh faoi thionchar na margaí domhanda agus luaineacht phraghsanna. I gcomhthéacs polasaí bi ana hÉireann, taispeánann taighde go bhfuil tús áite tugtha do léargaisí na dtáirgeoirí ollmhóra bia agus an éarnáil bia thalmhaíocht gan mórán aird tugtha do chúiraimí timpeallachta ná do shláinte poiblí mar gheall ar gur próiseas fhorbartha polasaí a chuireann tionscal i dtús áite agus a amharcann ar bhia mar earra in áit rud a dhéannann maitheas poiblí.²¹ Ciallaíonn sé seo go bhfuil an próiseas fhorbartha pholasaí claonta go mór i leith na nollghnótha agus cúrsaí praifide.

Trasna na hEoraipe, idir 2008 agus 2013, chlis ar 25% d’feirmeacha²² Ciallaíonn sé seo go bhfuil níos lú daoine i bhfeighil táirgíocht bia ach fasta go bhfuilfear ag cailliúint traidisiún eile faoin tuath. In Éireann, tá ár bhfeirmeoirí ag streachailt agus thaispeáin agóidí phraghas mhairteola i 2019 agus 2020 an drochbhail atá ar fheirmeoirí mairteola, mar a bhfuil a bpá tuairim an ceathrú cuid agus atá na feirmeoirí déiríochta.²³

Is inní mhór é an míchothramaíocht i bpánna d’feirmeoirí agus níl sé seo inmharthanach sua blianta ainach romhainn miá tá córas talmhaíochta ilghnéitheach le bheith ann.

2.3 SLABHRAÍ SOLÁTHAIR SOGHONTA

Is é straitéis talmhaíochta na hÉireann ná easpòrtálacha déiríochta agus mairteola a mhéadú, ag rá go bhfuil sé seo tábhachtach chun '9 mbilliún duine a bheathú faoi 2050'. D'ainneoin seo, tá ár mbonn táirgeachta ag éirí níos éagsúla, agus tá muid ag iompórtáil an chuid is mó dár n-iontógáil calraí.²⁴ Níl seo inbhuanaithe, go h-áirithe de réir mar a bhíonn ár gcórais bia ag brath ar línte táirgeachta fhada, córais trádála dhomhanda, margáí luaineachta agus ionchuir mhóra breoslaí iontaise.²⁵ Táimid soghonta freisin maidir le suaití ar an gcóras soláthair bia, a d'fhéadfadh tarlú mar gheall ar

theagmhais aimsire foircneacha mar gheall ar athrú

aeráide, nó géarchéimeanna eacnamaíochta. De réir mar a athraíonn an aeráid, tá an cumas ag ganntanas uisce, nó tuilte tobann, táirgeacht na bpríomh-stáplaí a laghdú. Mar gheall ar an drochaimsir i roinnt áiteanna ar an domhan, rinneadh laghduithe sealadacha cheana féin ar roinnt glasraí ar sheilfeanna ollmhargaí, agus d'fhulaing feirmeoirí na hÉireann roinnt géarchéimeanna fodair mar gheall ar thuilte troma, triomaigh agus stoirmeacha sneachta le cúpla bliain anuas.²⁶

2.4 ROCHTAIN MHÍCHOMTHROM AR BHIA

Cé nach raibh riamh níos mó nó éagsúlacht bia ar fáil ar sheilfeanna ollmhargaí, níl rochtain chomhionann ag gach duine ar bhia. Nuair a dhéileáiltear le bia mar earra den chuid is mó, le trádáil ar mhargaí oscailte, agus le cuideachtaí ag baint leasa as, is minic a chiallaíonn easpa modhanna airgeadais chun aiste bia ceart a fháil go mbíonn ocras ar dhaoine, nó go bhfuil siad ag brath ar bhainc bhia agus ar bhronntanais bhia. . Mar shampla, is minic a dhéanann fócas ar an méid foriomlán bia a tháirgtear chun freastal ar riachtanais slándála bia domhanda neamhaird ar cheisteanna a bhaineann le slándáil bia pobail agus tí, trí mhainneachtain tosca eile a mbíonn tionchar acu ar shlándáil bia, mar bheartas eacnamaíoch, leordhóthanacht na bearta leasa agus an cumas rochtain a fháil ar mhargaí agus ollmhargaí.²⁷

De réir tuarascála de chuid na Náisiún Aontaithe in 2019 ar ocras domhanda, tá os cionn 2 billiún duine ar fud an domhain nochtaithe do leibhéil measartha nó dian neamhshlándála bia.²⁸ In Éirinn, tá 10% ar a laghad de theaghlach i mbochtaineacht bia, is é sin an neamhábaltacht aiste bia cothaitheach leordhóthanach a bheith acu mar gheall ar shaincheisteanna inacmhainneachta agus inrochtaineachta.²⁹ Tá sé seo in ainneoin go bhfuil Éire ar cheann de na náisiúin is saibhre ar an phláinéid, agus gur chuir The Economist síos uirthi mar an tír is sábháilte ar domhan ar bhia in 2017.³⁰ Cuireann sé seo béim ar a thábhachtaí atá breithnithe iomlánaíoch ar bheartas bia agus ar shaincheisteanna slándála bia, ní hamháin machnamh a dhéanamh ar mhéid foriomlán an bhia a tháirgtear nó atá ar díol, ach ar chumas daoine teacht ar aiste bia leordhóthanach, sláintiúil agus oiriúnach go cultúrtha dóibh féin.

3.0 TIMPEALLACHT DÚSHLÁNACH FEIRMEOIREACHTA IN ÉIRINN

Bíonn tionchar ag neamhchinnteachtaí Brexit, COVID-19 agus athrú aeráide ar mhargadh easpórtála éagobhsaí a théann i bhfeidhm ar phraghas agus méid an bhia a tháirgtear anseo.³¹ Le tacaíocht ó fhóirdheontais arda na Scéime Íocaíochta Bunúsaí faoin CAP, is féidir le húinéirí talún ar scála mór maireachtáil ar na suaití eacnamaíocha seo, ach beidh sé deacair d'fhiontair feirmeoireachta níos lú leanúint ar aghaidh.³²

Chruthaigh an córas talmhaíochta a d'fhorbair agraibhia agus an rialtas roimhe seo timpeallacht chontúirteach agus neamhbhuana d'fheirmeoirí beaga agus meánmhéide, do phobail tuaithe agus don domhan nádúrtha timpeall orthu. Seo a leanas cuid de na cúiseanna lenár dtimpeallacht eacnamaíoch, shóisialta agus nádúrtha atá ag dul in olcas:

- Tá samhail fóirdheontais reatha an EU, le tacaíocht ó rialtais na hÉireann i ndiaidh a chéile, bunaithe ar achar talún atá táirgiúil. Tá sé seo an-oiriúnach do bheostoc agus déiríocht - na hearnálacha astaithe is mó atá againn.³³
- Déanann Teagasc cur síos ar 34% d'fheirmeoirí na hÉireann mar “leochaileach go heacnamaíoch” - sa Tuaisceart agus san Iarthar tá an figiúr seo chomh hard le 41% agus ag ardú.³⁴
- Tá praghsanna mairteola stoptha agus laghdaithe, arna mbaint amach ag comhaontuithe trádála, allmhairí EU níos saoire agus suaití margaidh.³⁵
- Tháinig méadú 54% ar tháirgeadh bainne ó 2005-2018.³⁶ Mar sin, léirigh géarchéim COVID-19 íogaireacht na margáí easpórtála, agus praghas an bhainne le titim 20% dá bharr.³⁷
- Caithfidh go leor feirmeoirí oibriú go páirtaimseartha lasmuigh den fheirm,³⁸ cé go bhfuil go leor de na daoine “leochaileacha” os cionn 55 bliana d'aois agus a n-ioncam a fhorlónadh leis an bpinsean stáit. Ní bheidh an líon sábháilteachta seo ag an nglúin óg nuair a chuirfear feirmeacha ar aghaidh chucu, mar sin is dóigh go leanfaidh an laghdú ar líon na feirmeoireachta.³⁹
- Mar thoradh ar chlár oibre polaitiúil na hÉireann maidir le brabús i ngach earnáil, baineadh úsáid dhian as lotnaidicídí agus leasacháin níotráite san fheirmeoireacht, chomh maith le himréiteach talún agus draenáil níos déine.⁴⁰
- Tá mórimeachtaí aeráide ag dul i bhfeidhm ar ioncaim feirme ag méadú, tá cailleanas bithéagsúlachta ag luasghéarú, agus cuireann truailliú cothaitheach ó fheirmeacha go mór le damáiste comhshaoild'uiscebhealaí na hÉireann.⁴¹

4.0 AN COMHBHEARTAS TALMHAÍOCHTA (CAP) AGUS ROCHTAIN TALÚN

Is é an Comhbheartas Talmhaíochta príomhchreat rialála an EU do thalmhaíocht san Eoraip. Socraíonn sé caighdeáin maidir leis an gcaoi ar féidir tacaíocht airgeadais a thabhairt d'fheirmeoirí i dtimpeallacht dhúshlánach eacnamaíoch, agus soláthraíonn sé bealaí freisin chun tionscnaimh um chosaint an chomhshaoil a mhaoiniú ar thalamh feirme agus faoin tuath. Dearadh CAP ar dtús chun tacú le táirgeoirí bia, slándáil bia a fheabhsú agus pobail tuaithe ar fud na hEorpa a fheabhsú. Gach bliain, dáileann an EU €58 billiún tríd an mbeartas.⁴² Tá an ciste roinnte ina dhá philéar:

Téann cistí Philéar I chuig íocaíochtaí díreacha, arb iad na príomhbhealaí tacaíochta d'fheirmeoirí faoi CAP. Sa tréimhse buiséid 2014-2020, b'ionann íocaíochtaí díreacha agus 75% de bhuiséad iomlán an CAP.⁴³

Faigheann Philéar II an chuid eile agus tacaíonn sé le beartas forbartha tuaithe chomh maith le tionscadail agra-chomhshaoilspríocdhírthe ar thalamh feirme, chun gnáthóga nádúrtha agus talamh feirme ard-nádúir a chosaint. De réir mar a théann buiséad foriomlán an CAP níos lú le himeacht ama, faigheann Philéar II níos mó ciorruithe ainneoin cuidiú le pobail seachas le daoine aonair⁴⁴

- Tá fócas an CAP athraithe i dtreo feirmeoireacht inbhuanaithe agus cosaint an chomhshaoil a chur chun cinn, ach is beag cistí atá dírithe ar na haidhmeanna sin (30% de Philéar II, atá le laghdú 26%).⁴⁵
- Cé go spreagtar gach feirmeoir chun táirgeadh a mhéadú, bronnar fóirdheontais i bhfad níos mó orthu siúd a bhainistíonn limistéir mhóra talún ná feirmeoirí a bhfuil gabháiltais talún níos lú acu. Cé go bhfuil fáil na n-íocaíochtaí ag brath ar chaighdeáin leasa comhshaoil agus ainmhithe a choinneáil, agus cloí le dea-chleachtais chomhshaoil bhunúsacha, léiríonn staidéir ó Chúirt Iniúchóirí na hEorpa go raibh tionchar neamhbhríoch ag na bearta comhshaoil faoin CAP ar thalmhaíocht a ghlású.⁴⁶
- Spreagann fóirdheontais níos mó le haghaidh níos mó talún fiontair níos mó chun a n-úsáid talún a mhéadú, ag cur le héagothroime mhéadaithe - san EU, tá níos mó ná 50% den talamh talmhaíochta ag 3.1% de ghnólachtaí feirmeoireachta.⁴⁷

Tá comharthaí ann go bhféachann cuid de na feirmeoirí is saibhre le leas a bhaint as an gcóras seo trí thalamh imeallach a cheannach le luach táirgeachta lag. Ní fhéadfaidh siad an talamh seo a úsáid ach mar bhealach chun a gcuid fóirdheontas a chosaint sa todhcháí. Tá siad i dteideal an talamh a thabhairt do ghaolta óga ar féidir leo níos mó cistí a tharraingt trí fhóirdheontais Scéim na bhFeirmeoirí Óga. Is é an t-aon úsáid a d'fhéadfadh a bheith ag na feirmeoirí ar scála tionsclaíoch seo le haghaidh réadmhaoine mar seo ná le haghaidh plandálacha monacultúir sprúis sitka, ag scriosadh an chomhshaoil don phobal áitiúil.⁴⁸

Cuid lárnach den ráiteas um Fhlaitheas Bia is ea cearta aon duine páirt a ghlacadh i dtáirgeadh inbhuanaithe bia dá bpobail agus dá chomhshaoránaigh.⁴⁹ Tá idirbheartaíocht ar bun maidir le hathchóiriú CAP do na 2020idí - tá méadú ar an íosluch agus uasteorannú an uaslucha in íocaíochtaí díreacha lárnach chun éagothroime laistigh den tionscal a laghdú agus céim i dtreo luaíocht a thabhairt do chleachtas inbhuanaithe.

“Baineann ceannasacht bia le níos mó ná bia áitiúil amháin - baineann sé le cearta - ár gcearta rochtain a fháil ar thalamh, aemhainní, siolta agus eolas.”

–Flaitheas Bia na hÉireann, “Forógra”

5.0 COVID-19 - MÚSCAILT DÁR GCÓRAS BIA

Chuir géarchéim COVID-19 béim ar go leor de na frailtí inár gcóras bia corparáideach domhanda atá leagtha amach cheana sa leabhrán seo. Níor sciathadh an córas bia, atá ríthábhachtach do riachtanais marthanais an-bhunúsacha daoine, ón gcruachás eacnamaíoch agus sóisialta a chruthaíonn an ghéarchéim sláinte seo. I laethanta tosaigh na srianta, cheannaigh ollmhargaí scaoll a cheannach, mar bhí eagla ar dhaoine go bhféadfadh seilfeanna folamh, cé gur fhan slabhraí soláthair láidir. Meabhraíonn eagla na ndaoine dúinn, áfach, nach féidir linn an slabhra soláthair ‘díreach in am’ a ghlacadh go deonach. Mar gheall ar an múchadh in earnálacha éagsúla déantúsaíochta, ardaíodh imní faoi ghnéithe den slabhra soláthair. Mar shampla, bhí imní ann faoi ghanntanas soláthairtí bosca uibheacha mar gheall ar bhriseadh isteach sa déantúsaíocht⁵⁰

In Éirinn chuir ráig de fhlíú éanúil le linn na paindéime isteach ar sholáthairtí uibheacha⁵¹ Meabhraíonn sé seo dúinn go n-oibríonn an córas bia domhanda slabhraí soláthair fada, atá comhdhéanta de go leor céimeanna ón bhfeirm go dtí an forc, agus is minic a bhíonn bia agus táirgí bia ag racaíocht suas le ‘míle bia’ fada sula sroicheann siad ár gcuid plátaí.

In Éirinn, bhí deacrachtaí ag táirgeoirí beaga a soláthar a chur ar an margadh le dúnadh bialanna, caiféanna agus margaí feirmeoirí ag tús an ghlásála.

Mar sin féin, spreag an ghéarchéim smaointe i measc go leor saothróirí agus gníomhaithe bia, agus bunaíodh córais nua seachadta bosca bia agus ordú ar líne, a bhfuil sé mar aidhm acu táirgeoirí agus tomhaltóirí a nascadh níos díri lena chéile. Mar shampla, tá leathnú tagtha ar ordú grósaeireachta ar líne ‘Neighbourfood’, atá lonnaithe i gCorcaigh,⁵² agus tá díospóireachtaí ar siúl maidir le Caibidil Éireannach a bhunú den ardán foinse oscailte, ‘The Open Food Network’.⁵³ Cumasaíonn an dá ardán táirgí a dhíol ar líne, ag tairiscint corrlach i bhfad níos airde don táirgeoir ná mar a tharlódh de ghnáth trí mhór-iolraithe miondíola. Thuairiscigh go leor saothróirí orgánacha a raibh scéimeanna bosca agus seachadta acu cheana méadú mór san éileamh le linn an ghlásála. Ina theannta sin, tháinig méadú ar dhíolacháin síolta glasraí agus plúir, rud a léiríonn gur thosaigh a lán daoine ag fás agus ag bÁCáil a gcuid féin le linn na paindéime.⁵⁴ Cé go bhfuil sé seo dearfach, bhí sé deacair ar go leor daoine síolta a cheannach, ag cur béime ar thábhacht cheannasacht síl agus bogadh i dtreo sábháil síolta.

Chuir géarchéim COVID-19 béim ar go leor héagóracha sóisialta agus eacnamaíoch sa chóras bia. Gach bliain, bíonn táirgeoirí móra bia ag brath ar obair shéasúrach agus go minic imirceach.

De ghnáth ní thugtar faoi deara an obair fhómhair seo atá ag dul ar gcúl, a bhfuil ról tábhachtach aige sa bhiashlabhra. Is minic a bhíonn pá íseal aige seo freisin, agus bíonn oibrithe imirceacha i mbaol a shaothraithe go háirithe mar thoradh ar chonarthaí neamhfhoirmiúla.⁵⁵ Le linn an ghlásála, cuireadh iallach ar thíortha ar fud na hEorpa eisceachtaí a chur i bhfeidhm maidir le srianta taistil agus dúnadh teorainneacha lena chinntiú go bhféadfadh na mílte oibrithe imirceacha a oibríonn de ghnáth ar fheirmeacha ina dtíortha leanúint orthu ag déanamh amhlaidh le linn na géarchéime. Chun é sin a éascú, bhí sé mar aidhm ag treoir ón EU le linn na paindéime a

chinntiú go bhféadfadh ‘oibrithe criticiúla’, lena n-áirítear iad siúd in earnáil an bhia taisteal chuig a n-áit oibre laistigh den EU.⁵⁶

Cúis inní eile le saothair sa chóras bia ná go mbíonn dálaí oibre agus pá go minic, agus fadhbanna sláinte meabhrach agus fisiceach coitianta i measc iad siúd atá ag obair ar línte táirgeachta bia⁵⁷

Cuireadh béim ar an gcontrárthacht idir sláinte oibrithe bia agus an tábhacht a bhaineann leis na línte soláthair a choinneáil oscailte gur tharla go leor braislí de COVID-19 i monarchana próiseála feola in Éirinn.⁵⁸

Ar leibhéal domhanda, tá COVID-19 níos measa fós ar na neamhionannais agus na héagóracha atá ann. Is dóigh go gcuirfidh dífhostaíocht agus meath eacnamaíoch daoine i mbochtaineacht bia, cé nach mbaineann go leor ar fud an domhain leas as fóirdheontais pá rialtais nó pacáistí leasa agus tá siad ag brath ar charthanas. Ag tús na paindéime, thug Stiúrthóir Chlár Bia Domhanda na Náisiún Aontaithe foláireamh go bhféadfadh méadú suntasach a bheith mar thoradh ar COVID-19 i líon na ndaoine a bhfuil ocras orthu ar fud an domhain, rud a d'fhéadfadh ‘gorta de chomhréir an Bhíobla’ a dhéanamh má dhéantar gníomh nár glacadh chun an cás a mhaolú agus a fheabhsú.⁵⁹

Is múscailt é COVID-19 nach bhfuil gach rud go maith inár gcóras bia agus go spreagann an córas bia corparáideach domhanda ceannasach éagothroime do tháirgeoirí agus do thomhaltóirí araon. Tá gníomh ar bhonn chun ceannasacht bia a thógáil agus dul i mbun feachtais, agus beartais an rialtais chun forbairt córas bia atá cothrom go sóisialta agus go comhshaoila fhorbairt níos tábhachtaí ná riamh. An dtabharfaimid aird ar an rabhadh, nó an leanfaimid ar aghaidh ag codladh ó ghéarchéim go géarchéim?

5.1 ÁR GCÓRAS BIA A CHLAOCHLÚ TRÍ FHLAITHEAS BIA

Is léir nach bhfuil ár gcóras bia oiriúnach chun críocha sóisialta nó comhshaoil. Teastaíonn bealaí nua uainn chun dul i ngleic le beartas bia. Cur chuige criticiúil amháin is ea ceannasacht bia a bhfuil go leor féidearthachta ann agus muid ag aistriú chuig samhail bia agus feirmeoireachta atá ar aon dul le teorainneacha an phláinéid, a chothaíonn pobail, agus a sholáthraíonn slite beatha inbhuanaithe do tháirgeoirí bia. Soláthraíonn ceannasacht bia bealach radacach don chóras bia a atreorú ar bhealach a thugann cumhacht do phobail bia a tháirgeadh go hinbhuanaithe, ar aon dul le nósanna agus traidisiúin áitiúla. Tarraingíonn sé aird freisin ar chóras bia daonlathach, le guthanna difriúla ag tabhairt rochtana ar fhóirim déanta beartas, seachas ag pribhléid guthanna an talamhghnó agus na mórpháirtithe corparáideacha. In ár n-iarracht aghaidh a thabhairt ar na géarchéimeanna aeráide agus bithéagsúlachta agus domhan a chruthú a chuireann folláine an duine agus an phláinéid os cionn brabús príobháideach, gníomhaíonn ceannas bia mar shiombail chumhachtach dóchais agus claochlaithe.

Cé gur dúshlán ollmhór é ár gcóras bia a athrú, gan amhras, tá a fhios againn go bhfuil sé indéanta agus bunúsach é sin a dhéanamh. Tá tionscnaimh agus feachtais ar an talamh ag dul chun cinn ar fud an domhain chun córais bhia níos inbhuanaithe, níos daonlathaí agus atá leabaithe go háitiúil a fhorbairt.

I California, tá an tionscadal ‘Food Commons Fresno’ ag cruthú córas bia atá leabaithe go háitiúil a thugann tosaíocht do chleachtais athghiniúna agus a chabhraíonn le feirmeoirí agus táirgeoirí bia a gcuid táirgí a fháil do thomhaltóirí, agus tacaíocht a sholáthar d’fheirmeoirí agus do tháirgeoirí bia nua.⁶⁰

In Éirinn, tá méadú tagtha ar líon na scéimeanna Talmhaíochta le Tacaíocht Pobail (CSA) le blianta beaga anuas, le CSA Chathair Bhaile Átha Cliath a bunaíodh in 2012 mar shampla amháin.⁶¹ Tabharfar cuairt arís ar acmhainneacht chlaochlaitheach na CSAnna níos déanaí sa leabhrán.

I gCúba, chuidigh méadú tapa i dtalmhaíocht uirbeach, margaí feirmeoirí, fás pobail, agus comharchumainn feirmeoirí le gorta a chosc tar éis titim an USSR.⁶²

Is eagraíocht idirnáisiúnta é La Via Campesina atá i mbun feachtais ar son fhlaithias bia. Is ‘gluaiseacht idirnáisiúnta é a chomhordaíonn eagraíochtaí tuathánacha táirgeoirí beaga agus meánmhéide, oibrithe talmhaíochta, mná tuaithe, agus pobail dhúchasacha ón Áise, an Afraic, Meiriceá, agus an Eoraip’.⁶³ Leanfaimid ar aghaidh anois chun roinnt bealaí agus samplaí praiticiúla a phlé, ar bhealach níos mionsonraithe, a d’fhéadfadh sinn a threorú ón gcóras bia corparáideach atá againn inniu go córas bia atá fréamhaithe i bprionsabail fhlaithias bia.

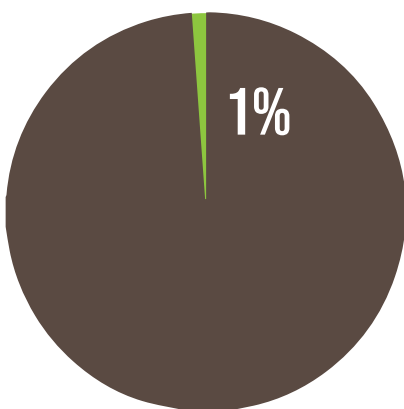
6.0 TÁ BEALACH EILE ANN - ROINNT SAMPLAÍ PRAITICIÚLA

Ní bhraitheann go leor feirmeoirí in Éirinn aon dreasacht chun éagsúlú nó bogadh ón ngnáthfheirmeoireacht, ní fheiceann siad aon mhargadh inbhuanaithe chun é sin a dhéanamh. Mura bhfuil an fheirm inmharthana, glacfaidh an chuid is mó díobh post lasmuigh den fheirm chun ioncam a threisiú.⁶⁴ Tá sé deacair roghanna eile a fheiceáil nuair a thacaíonn onnmhairí agus ollmhargaí leis na margaí is mó. Leanann feoil agus déiríocht a tháirgtear go coinbhinsiúnach an slabhra soláthair seo, a eisiann go minic réimse leathan bia inbhuanaithe, orgánach agus áitiúil.

Mar sin féin, tá níos mó feirmeoirí ag imeacht ó éilimh na feirmeoireachta tionsclaithe⁶⁵ agus ag glacadh le cleachtais talmhaíochta malartacha; tá siad ag bogadh ó aonchultúir féir go dtí ilchultúir ainmhithe agus barra, go cáilíocht thar chainníocht, go bheith ag obair leis an dúlra seachas ina gcoinne.

Tugann suirbhéanna ó Red C agus PwC le fios go bhfuil margadh ann chun tacú leis na feirmeoirí seo: tá tomhaltóirí díograiseach faoi bhia a tháirgtear go háitiúil, cé gur dóichí go gceannóidh daoine óga agus daoine gan chleithiúnaithe táirgí inbhuanaithe a fhoinsítear go háitiúil agus go bhfuil siad sásta praghas cothrom a íoc.⁶⁶

In ainneoin - nó b'fhéidir mar gheall ar - paindéim COVID-19, tá an margadh do bhia a tháirgtear go háitiúil ag fás, agus tá margaí seachadta bosca torthaí agus glasraí ag leathnú.⁶⁷ Ina theannta sin, tá treocht ann go bhfuil líon méadaitheach veigeatóirí agus veigeáin ag iarraidh a n-iontógáil plandaí-bhunaithe a mhéadú ar chúiseanna a bhaineann le leas ainmhithe agus lorg carbóin bia.⁶⁸ Tá amhras ann faoi chumas feirmeoirí na hÉireann an margadh seo a sholáthar nuair a smaoinimid ar an áit a bhfaightear an oiread sin dár mbia cothaitheach:⁶⁹

- Táirgeann 1% d'fheirmeacha na hÉireann glasraí don mhargadh agus tá úllóird ag níos lú fós.

- In 2017, d'allmhairigh Éire 72,000 tonna prátaí, 47,000 tonna oinniún, 31,000 tonna de ghlasraí fréimhe eile agus 60,000 tonna úlla.

Ach leis an spéis atá ag fás i dtorthaí agus i nglasraí áitiúla, tugann na figiúirí seo le tuiscint go bhfuil deis ann fás sa mhargadh agus dreasacht chun éagsúlú a dhéanamh. Is féidir le feirmeacha beaga leas a bhaint as seo: de réir staidéir ón gCoimisiún Eorpach, tá siad níos inoiriúnaithe agus níos athléimní i bhfianaise na gcoinníollacha seachtracha, agus tá siad níos cumasaí slabhraí soláthair níos giorra a shaothrú d'fhonn ioncam nua a ghiniúint.⁷⁰ Dóibh siúd a leanann orthu ag táirgeadh feola, is iomaí feirmeoir a fheiceann feirmeoireacht inbhuanaithe, orgánach le margadh áitiúil mar an bealach is fearr chun a slite beatha a chosaint sa todhchaí.⁷¹

Tá straitéis Farm to Fork (F2F) an Choimisiúin Eorpaigh deartha chun an athléimneacht seo a neartú trí aghaidh a thabhairt ar thorthaí eacnamaíocha éagóracha ar an slabhra soláthair bia. Molann F2F sprioc go ndéanfaí 25% de thalamh talmhaíochta an EU a shaothrú go horgánach faoi 2030 agus laghdú ar ionchur ceimiceach san am seo. Cé go dtacaíonn sé seo le Straitéis Bithéagsúlachta 2030 an EU, féachann sé freisin le hinacmhainneacht bia a chaomhnú, ag giniúint torthaí eacnamaíocha níos cothroime sa slabhra soláthair. Socraíonn F2F an sprioc “gurb é an bia is inbhuanaithe an bia is inacmhainne freisin”.⁷²

Cé go bhfuil spriocanna F2F leabaithe níos mó i CAP leasaithe, tá feirmeoirí ag cruthú réitigh cheana féin chun aghaidh a thabhairt ar rochtain mhíchothrom ar an slabhra soláthair ar leibhéal gníomhaíochta bonn. Soláthraíonn an t-idirlíon teagmháil idir feirmeoir agus tomhaltóir, agus is sampla é Foodture.ie d'eolaire simplí ar líne do sholáthraithe áitiúla agus náisiúnta táirgí orgánacha ar ardchaighdeán.⁷³ Tá córais mar seo i riocht maith le fás. Tá feasacht faoin tionchar a bhíonn ag ár nósanna caiteachais ar an domhan ag éirí níos suntasaí le gach turraing aeráide agus eacnamaíochta nua. Is gníomh díreach é siopadóireacht áitiúil ó fheirmeoirí atá ag iarraidh a dtionchar ar an gcomhshaol a laghdú chun a dtionchar féin a laghdú.

6.1 AN T-AISTRIÚ A DHÉANAMH

Cosc ar fheirmeoirí atá ag aistriú ó ghnáthchórais go córais atá níos neamhdhíobhálaí don aeráid is ea an tréimhse aistrithe, a thógfaidh idir dhá agus cúig bliana.⁷⁴ Is tráth é seo a laghdaítear táirgeacht de réir mar a théann feirmeoirí in oiriúint d'obair gan lotnaidicídí ceimiceacha, leasacháin, ionchuir tréidliachta, nó síol barr paitinnithe ag cuideachtaí agraceimiceacha mar Monsanto. Ach le níos lú ionchur, laghdaítear costais freisin.⁷⁵

I measc na gclár reatha atá ar fáil le haghaidh tacaíochta éagsúlú tá:

- Scéim Feirmeoireachta Orgánach (soláthraíonn sí íocaíocht bhunúsach as talamh atá á thiontú go stádas orgánach)⁷⁶
- An Scéim Agra-Chomhshaoil Glas Ísealcharbóin (GLAS)⁷⁷
- Scéim Bhunaithe Coillearnaí Dúchasach⁷⁸
- Clár Dúlra Atlantach Fiáin LIFE-IP PAF (chun Lónra Natura portaigh a chosaint agus a athshlánú feadh chósta an Atlantaigh)⁷⁹

Bíonn sé deacair rochtain a fháil ar go leor scéimeanna, framaí ama iarratais ghearr a bheith acu, agus déantar go leor iarratas nua GLAS a dhiúltú, rud a léiríonn toil pholaitiúil íseal lena chinntiú go gcuirtear beartais atá tairbheach don chomhshaoil i bhfeidhm ar scála mór.⁸⁰ Tá sé beartaithe scéimeanna agra-chomhshaoil a nuashonrú de réir mar a mhúnláitear CBT (le béim ar an straitéis Farm to Fork), beartas an rialtais agus beartas talmhaíochta an EU do na 2020idí.⁸¹ Bealach iontach chun claochlú na feirme a thosú ina fhiontar inbhuanaithe agus bithéagsúlachta is ea a bheith páirteach sa ghluaiseacht 'Farming for Nature'. Is tionscnamh é seo a chuireann eolas agus comhoibriú chun cinn chun 'Feirmeoireacht Dúlra Ardluacha' a bhaint amach agus a sholáthraíonn leideanna praiticiúla maidir le conas tosú.⁸²

De réir mar a dhéantar feirm inbhuanaithe a éagsúlú, cuirfidh margaí nua iad féin i láthair, gheobhaidh táirgí na praghsanna préimhe a bhaineann le bia orgánach, agus feabhsaítear caidreamh an fheirmeora le ceannaitheoirí bia. Cothaítear an feirmeoir, an talamh agus an pobal go léir.

6.2 CÉIMEANNA I DTREO SEICHEAMH CARBÓIN

Féarach

Clúdaíonn féaraigh thart ar 31% den achar talún domhanda, agus thart ar 70% den talamh talmhaíochta iomlán.⁸³ Feidhmíonn talamh talmhaíochta mar fhoirse nó mar doirteal le haghaidh astaíochtaí GHG. Braitheann cibé an ndéanann an talamh seo dochar don timpeallacht nó an gcabhraíonn sé leis an gcomhshaol ar an gcaoi a roghnaíonn muid é a úsáid.

Bíonn tionchar ag fiú na rogha ainmhithe atá ag innilt ar fhéarach ar astaíochtaí ón ithir. Mar shampla, astaíonn tailte féaraigh féaraigh caorach níos lú ocsaíd nítriúil (N₂O) ná na cinn féaraigh eallaigh, go háirithe le linn leá an earraigh, agus is eol go dtagann na hastaíochtaí is ísle san iomlán ó fhéarach neamh-innilte.

Tailte móna

Tá acmhainneacht ollmhór ag portaigh na hÉireann maidir le seicheamh carbóin. Mar sin féin, nuair a dhéantar iad a dhraenáil agus a úsáid le haghaidh talmhaíochta agus breosla, bíonn ithreacha móna orgánacha saibhir ina “hotspot astaíochtaí”.⁸⁵ B’fhéidir go mbraitheann feirmeoirí go spreagtar iad chun a n-ithreacha móna a dhraenáil chun táirgiúlacht a mhéadú sa ghearrthearma, ach méadaíonn ithir móna draenáilte an baol tuilte agus cuireann sí an oiread carbóin leis an atmaisféar anseo gach bliain le

hastáíochtaí carranna bliantúla iomlána na hÉireann, agus leanann sí ar aghaidh ar feadh 20 - 30 bliain. tar éis stopadh gníomhaíochtaí talmhaíochta.

Mar sin féin, má dhéantar bainistíocht mhaith orthu, is féidir le portaigh a bheith ina doirteal carbóin agus gníomhú mar spúinse chun uiscí tuile a ionsú. Chun seo a dhéanamh ní mór dúinn draenacha a bhac agus éiceachórais na dtailte portaigh nádúrtha a athbhunú. Chuirfeadh sé seo le maolú an athraithe aeráide, le tuilte a chosc agus le bithéagsúlacht a chur chun cinn.⁸⁶

Talamh Uirbeach

De ghnáth ní smaoinimid ar an gcathair mar áit ina bhfuil go leor carbóin seiceamh, ach tá an-acmhainneacht ag ithreacha uirbeacha maolú GHG. Fuarthas go bhfuil carnadh carbóin láidir i spásanna glasa na cathrach, ó cheantair bláthanna fiáine nádúrtha i bpáirceanna cathrach go dtí na crainn a líneann na sráideanna agus a fhásann i

ngairdíní bruachbhailte. Tá seiceamhle feiceáil go háirithe sna hithreacha faoi chrainn agus faoi fhásra coillteach, agus mar sin de bharr crainn a phlandáil in ithreacha oscailte seachas faoi dhromchlaí bréifnithe, nuair is féidir, tá i bhfad níos mó féidearthachta seiceamh carbóin ann.⁸⁷

6.3 CÁS-STAIIDÉAR - IAN DOUGLAS, CO. NA MÍ.

D'fhás Ian Douglas aníos ar fheirm a theaghligh i gContae na Mí. Agus é in ann an fheirm a oidhreacht, threoraigh sé seo a roghanna oideachais agus gairme a thug ciorcal iomlán dó ar ais.

Ian: Is gnáthfheirm mheánmhéide na Mí é ár bhfeirm. Tá ithreacha táirgiúil ach trom go leor, mar sin is féidir le barra a bheith ar an gceann is fearr ar domhan i mbliain mhaith nó tromluí iomlán i drochbhliain. Ba iad diúilicíní mairteola agus ramhrú (iad a chríochnú sula maraíodh iad) na príomhghníomhaíochtaí feirmeoireachta i mo cheantar agus ar ár bhfeirm. Tá a lán caorach againn freisin. Bhí siad i gcónaí mar chuid den mheascán ach tá siad níos tábhachtaí le blianta beaga anuas mar tá a bpraghas níos iontaofa.

Is é an t-athrú is mó le blianta beaga anuas nach féidir le feirmeoir beag go meánach maireachtáil mhaith a dhéanamh ó tháirgeadh mairteola níos mó. I mo shaolré (tá mé 30), bhí feirmeoirí i gcónaí ag brath ar fhóirdheontais, ach le staid an rósholáthair agus an titim san éileamh, ní gá do mhonarchana, ollmhargaí agus soláthraithe praghas réasúnta a íoc le feirmeoirí as a gcuid táirgí.

Cad iad do phleananna don fheirm?

Trí chomharbas pleanáilte beidh mé ag bainistiú 85% den mhaoin laistigh de na 5 bliana amach romhainn. Is é ár bplean bogadh ar shiúl ón tsamhail táirgeachta tráchtearraí atá ann faoi láthair agus ionchuir a laghdú a oiread agus is féidir. Ag baint úsáide as cur chuige pleanála feirme iomláine, tá sé beartaithe againn fiontar measctha barr agus mairteola a fhorbairt. Faoi láthair mheasfaí go mbeadh níos lú ná 5% dár bhfeirm mar luach don fhiadhúlra. Le himeacht aimsire, trí mheascán d'athbhunú fálda scean, foraoisiú, agra-fhoraoiseacht agus féarthailte saibhir speiceas a chur chun cinn, tá súil againn go dtiocfaidh an líon sin níos gaire do 80 nó 90%.

Cad iad na tacaíochtaí / fóirdheontais stáit atá á rochtain agat?

Faoi láthair is í an íocaíocht aonair feirme an príomh-fhorlíonadh airgid ar an bhfeirm. Gan é bheimis imithe i bhfad ó shin. Déantar íocaíochtaí níos lú eile a fhaighimid trí dheontais choillteoireachta faoin scéim bunaíochtaí Coillearnaí Dúchasacha, deontais a ghlasú trí GLAS, ar íocaíocht agra-chomhshaoil bunaithe ar chomhlíonadh é do thionscnaimh cosúil le clúdach éan fiáin a phlandáil agus fálú a dhéanamh ar uiscebhealaí. Ina theannta sin, tá barr pónairí fava curtha againn - faigheann muid deontas de €250 / ha faoi thionscnamh chun níos mó feirmeoirí a spreagadh chun próitéin dúchasach a tháirgeadh.

Cén gaol atá agat / ag an bhfeirm leis an tomhaltóir bia?

Níl sè ann. Ní dhíoltar aon chuid dár dtáirge go háitiúil agus níl aon amhras orm ach go bhfanann cuid mhór de laistigh den tír. Tá uaineoil beagáinín difriúil. Dhíolfaí i bhfad níos mó dár n-uan go náisiúnta. Soláthraímid seamlas beag áitiúil freisin a théann ar aghaidh chun búistéirí áitiúla a sholáthar. Maraítear dornán dár n-uan do theaghligh agus do chairde, mar sin ar a laghad tá slabhra soláthair gairid againn.

Conas a bhraitheann tú faoin bhfeirmeoireacht mar shlí bheatha?

Spreagadh agus crith. Tá an t-athrú aeráide, díreach cosúil le géarchéim COVID-19, ag cruthú an oiread deiseanna agus dúshlán. Tá sé deacair a fháil amach an mbeinn ag smaoineamh ar rudaí mar ionchur íseal agus feirmeoireacht bhitheolaíoch mura mbeadh an bhithéagsúlacht agus athrú aeráide ag tiomáint an chomhrá.

Tá daoine ag múscailt a mhéid a chuaigh an fheirmeoireacht sa treo mícheart agus tá sin ag cruthú deis margaidh do tháirgí bia atá fíor-inbhuanaithe, fóna ó thaobh na bitheolaíochta de agus a bhí ann ar imeall táirgeadh bia le blianta fada. Anois, le díol díreach agus na meáin shóisialta, is féidir le feirmeacha a bheith oscailte don tomhaltóir, agus tá daoine atá ag déanamh ceart de bharr na talún, a n-ainmhithe, a mbarr agus a sochaí in ann níos mó a iarraidh ar a gcuid saothair.

Beidh ról tábhachtach ag deontais agus fóirdheontais freisin, mar a bhíonn acu i gcónaí. Is dóigh go mbeidh baint ag suas le trian de na híocaíochtaí feirme go léir le bearta comhshaoil sa todhchaí. Ach ní féidir linn (banc a dhéanamh air seo.) glacadh go hiomlán le seo. Caithfidh daoine atá ag iarraidh difríocht a dhéanamh dul amach ag béicíl faoina dtáirge agus an tomhaltóir a spreagadh gan ceannach ón ollmhargadh.

3ha de choillearnach a cuireadh faoin scéim coillearnach dúchasach

Réimse pónairí fava curtha le druileáil dhíreach. Ní chuireann druileáil dhíreach isteach ar an ithir mar a dhéanann sí agus í á treabhadh. Cuidíonn sé le carbón a urghabháil i bhfoirm chobhsaí de charbón orgánach ithreach, ach freisin mar charbón leachtach a mhalartaítear idir na plandaí agus na líonraí fungasacha san ithir. Ach cosúil le gach rud tá míbhuntáistí leis; ní mór dúinn Roundup a úsáid chun an féar a mharú agus tá sé níos deacra aol agus leasachán a ionchorprú san ithir freisin.

7.0 NUÁLAÍOCHTAÍ INBHUANAITHEACHTA SAN FHEIRMEOIREACTH

Mar a luadh cheana, tá modhanna talmhaíochta agus struchtúr reatha ár ngeilleagair talmhaíochta ag déanamh dochair don timpeallacht nádúrtha agus ag mainneachtain an bia folláin atá de dhíth ar ár sochaí a sholáthar.

Éilíonn an ghéarchéim seo nuálaíocht ó gach leibhéal den tsochaí. Bogfaidh nuálaíocht den sórt sin an tionscal ó chórais millteach na gnáth-talmhaíochta. Breathnaíonn an chaibidil seo ar chúpla sampla de mhodhanna neamhghnásacha feirmeoireachta atá ag athrú caidreamh daoine le bia agus leis an talamh cheana féin.

7.1 TALMHAÍOCHT ATHGHINIÚNACH

Is grúpa cleachtas feirmeoireachta í an talmhaíocht athghiniúnach a chuireann sláinte ithreach agus bithéagsúlacht ar ais i dtalamh díghrádaithe.^{88 89} Is í aidhm na talmhaíochta athghiniúna ná carbón ithreach a fheabhsú, a fheabhsaíonn sláinte plandaí, cothú, táirgiúlacht agus bithéagsúlacht ghinearálta. Príomhghné de seo is ea éiceachóras saibhir miocroorgánach ithreach a chothú. Soláthraíonn miocroorgánaigh cothaitheigh riachtanacha do phlandaí, cosúil le nítrigin. Mar mhalairt air sin, soláthraíonn plandaí fuinneamh do na miocroorgánaigh i bhfoirm siúcraí. Tá carbóin saibhir sna siúcraí seo agus mar sin méadaíonn siad carbón na hithreach. I measc na gcleachtas is coiteann do chórais talmhaíochta athghiniúna tá: gan aon churaíocht, barra cumhdaigh éagsúla, lotnaidicídí íosta, leasacháin sintéiseacha íosta agus rothlú iolrach barr.

7.1.1 FEIRMEOIREACTH GAN TILL

Is éard atá i gceist le talmhaíocht thraidisiúnta ithir a threabhadh agus a nochtadh do na heilimintí. Cuireann an próiseas seo isteach ar orgánaigh ithreach agus scaoileann sé carbón trí dhianscaoileadh a bhrostú.⁹⁰ Ní threisíonn agus laghdaíonn an fheirmeoireacht tíl suaitheadh ithreach, rud a chabhraíonn le carbón a choinneáil san ithir, le bithéagsúlacht ithreach a shaibhriú agus an gá le leasacháin cheimiceacha a mhéadaíonn astaíochtaí gasanna tithe gloine a laghdú.⁹¹

7.1.2 BARRAÍ CLÚDAIGH ÉAGSÚLA

Nochtann gnáthchórais feirmeoireachta an ithir idir séasúir fáis. Is éard is ‘cumhdach cumhdaigh’ ann nuair a fhástar plandaí a spreagann sláinte ithreach in ionad an ithir a fhágáil folamh i rith an gheimhridh nó séasúir eile nach bhfásann.⁹² Tá ithir lom leochaileach ó chreimeadh, fiailí agus tá éifeacht dhíobhálach aici ar mhicrorgánaigh na hithreach mar gheall ar easpa bia plandaí.⁹³ Déanann saothrú cumhdaigh athshlánú agus glais i gcothaithigh ithreach mar: nítrigin, fosfar agus sinc. Bíonn barraí cumhdaigh níos fearr ná fiailí don spás. An níos éagsúla na barra cumhdaigh, is folláine an ithir.⁹⁴ Tá sé seo toisc go soláthraíonn plandaí éagsúla bia éagsúil do na microrgánaigh.⁹⁵ D’fhéadfadh seamair, mustaird, seagal, vetch, piseanna, pónairí agus ruán a bheith i measc meascáin barr cumhdaigh in Éirinn.⁹⁶

7.1.3 ÚSÁID ÍOSTA LOTNAIDICÍDÍ AGUS LEASACHÁIN SHINTÉISEACHA

Cé go bhfuil go leor córais talmhaíochta athghiniúna orgánach, ní riachtanas é. Mar shampla, úsáideann roinnt feirmeoirí athghiniúna méideanna beaga leasacháin. Féadfaidh siad an leasachán a chur i bhfeidhm go díreach ar an ithir timpeall an phlanda. Déantar é seo in ionad leasachán a chur i bhfeidhm gan idirdhealú ar fud páirceanna. Mar sin féin, seachnaítear úsáid leasacháin sintéiseach nuair is féidir. Tá go leor feirmeoirí athghiniúna a úsáideann ceimiceáin ag aistriú go feirm saor ó cheimiceáin. Bíonn éifeachtaí diúltacha ag leasacháin shaorga ar mhicrorgánaigh na hithreach agus bíonn laghdú ar shláinte na hithreach mar thoradh orthu.⁹⁷

7.1.4 ROTHLÚ BARRAÍ

Mar a luadh cheana, tá éifeachtaí difriúla ag cineálacha éagsúla plandaí ar an ithir, agus léiríodh go rothlaíonn go leor barraí éagsúla sláinte na hithreach.⁹⁸ Tá sábháilteacht ó mhainneachtain barr ag baint le héagsúlacht éagsúil barraí. Má thugann galar ionradh ar an bhfeirm nó má bhíonn drochaimsir ann, cinntíonn go leor speiceas nach gcaillfidh tú do bharr go léir. Méadóidh an éagsúlacht athléimneacht agus slándáil bia áitiúil na feirme.

Déanann talmhaíocht athghiniúnach an t-athrú aeráide a chomhrac trí charbón a stóráil sa talamh. Tá leibhéal níos airde de charbón ithreach tábhachtach do thimpeallacht shláintiúil - spreagann sé beatha mhicróbach, feabhsaíonn sé uigeacht ithreach, feabhsaíonn sé glacadh cothaithigh, spreagann sé fréamhacha chun dul níos doimhne, feabhsaíonn sé sláinte plandaí agus méadaíonn sé coinneáil uisce. Tá plandaí níos sláintiúla níos resistant/ doicheallach do lotnaidí, agus tá ithreacha a bhfuil coinneáil uisce méadaithe acu fulangach triomach agus friotaíocht ó thuilte.⁹⁹ Le haghaidh tuilleadh faisnéise ar thalmhaíocht athghiniúnach in Éirinn is féidir ‘Farm 2 Fork 2030 Vision’ a íoslódáil ag www.regenerativefarmingireland.com.

7.2 BARRAÍ ILBHLIANTÚLA

Tagann an chuid is mó den bhia a ithimid ó phlandaí bliantúla. Plandaí a phéacann, a shroicheann aibíocht, torthaí agus a fhaigheann bás in aon bhliain amháin is ea bláthanna bliantúla. D'fhéadfadh buntáistí suntasacha a bheith ag athrú ár mbarr mór ó phlandaí bliantúla go plandaí ilbhliantúla. Maireann plandaí ilbhliantúla níos faide ná bliain agus ní gá iad a athshealbhú go bliantúil. Cosnaíonn siad an ithir ó chreimeadh, feabhsaíonn siad struchtúr na hithreach, méadaíonn siad coinneáil cothaithigh éiceachórais, méadaíonn siad forghabháil carbóin, insíothlú uisce agus bíonn siad in iomaíocht níos fearr le fiailí.¹⁰⁰

D'fhonn barraí a tháirgeadh a choinníonn toradh síl agus cáilíocht an ghléasra bliantúil agus iad ag oidhreacht an saolré ilbhliantúil, tá agranamaíoch (saineolaithe barr) ag trasnú barraí gráin bliantúla atá ann cheana le col ceathracha ilbhliantúla fiáine¹⁰¹ Tá siad ag ceansú cineálacha ilbhliantúla fiáine freisin trí speiceas a bhfuil tréithe inmhianaithe aige a aithint, agus cuid mhór den speiceas sin a fhás ina dhiaidh sin. Ansin roghnaíonn na agranamaíoch na plandaí leis na tréithe is fearr. Úsáidfear na plandaí roghnaithe le haghaidh tuilleadh pórúcháin.¹⁰²

Mar shampla, tá 'The Land Institute', saoráid taighde neamhspleách i Kansas, ag pórú gráin ilbhliantúla, bíoga agus barra síl ola. Phós siad agus dhíol siad col ceathrar den bharr cruithneachta bliantúil ar a dtugtar Kernza. Sroicheann fréamhacha Kernza deich méadar faoin talamh atá mór i gcomparáid le trí mhéadar cruithneachta. In ainneoin an toraidh níos lú a bhí aige, úsáideann feirmeoirí, báicéirí agus driogairí Kernza i Meiriceá chun a shochair éiceolaíochta.¹⁰³ Tógann méadú ar mhéid agus doimhneacht fréimhe carbón as an atmaisféar, é a adhlacadh agus carbón a thabhairt do bhaictéir ithreach mar mhalairt ar chothaithigh.¹⁰⁴

7.3 FÉARACH FORAOISE

Is cineál agra-fhoroiseachta é féarach foraoise. Tá sé á chleachtadh ar Leithinis na hIbéire le breis agus 4,500 bliain agus anois clúdaíonn sé níos mó ná 350 milliún acra ar fud na cruinne. Is éard atá i gceist leis na córais seo crainn a chomhtháthú i gceantair atá innilte ag ainmhithe. Níl aon rialacha dochta ann maidir leis an gcaoi a ndéantar na crainn a chomhtháthú, cé go gcuireann an chuid is mó de chórais silvopastoral crainn ar an gcaoi chéanna le tírdhreacha Savannah. Is féidir córais den sórt sin a chruthú trí chrainn a chur ar fhéarach oscailte, trí ligean do chrainn fàsta coillearnach aibiú nó tanú agus ligean don fhoráiste fás idir na crainn.¹⁰⁵

7.3.1 FÉARACH FORAOISE AGUS AN TIMTHRIALL CARBÓIN

Tá géarghá le gáis cheaptha teasa a laghdú, agus is féidir le córais féarach foraoise cabhrú. Urghabhann córais féarach foraoise cúig go deich n-uaire níos mó carbóin ná gnáthchórais féaraigh eile nach mbíonn crainn iontu. Is fearr is féidir le athchogantaigh - i.e. ba agus gabhair - foráiste féarach foraoise a dhíleá i gcomparáid le foráiste traidisiúnta. Nuair a bhíonn siad ag innilt, scaoileann na hainmhithe seo méideanna meatáin i bhfad níos ísle i gcomparáid le gnáthchórais féaraigh. Is gasanna tithe gloine an-chumhachtach é meatán; Tá sé 25 uair níos díobhálaí ná dé-ocsaíd charbóin thar thréimhse 100 bliain.¹⁰⁶

7.3.2 FÉARACH FORAOISE AGUS TORADH

Is gnách go mbíonn toradh ó chórais silvopastoral 5-10% níos airde ná féarach féar amháin. Tá sé seo mar gheall ar chumas an ainmhí an foráiste foraoise a fháil níos éasca a dhíleá. I ndianchórais féarach foraoise, is féidir an ráta stocála a mhéadú faoi thrí.¹⁰⁷ Dá bhrí sin, mhaolódh cur i bhfeidhm córais féarach foraoise ar scála mór an damáiste ó dhífhoraoisiú trí iomaíocht ar thalamh a laghdú. Is bua-bua é seo don fheirmeoir agus don phláinéid.

7.3.3 SOCHAIR DON CHOMHSHAOL AGUS DON FHEIRMEOIR

Cuidíonn an meascán de chrainn agus beostoic le torthúlacht na hithreach a fheabhsú agus taise na hithreach a mhéadú.¹⁰⁸ Téann an córas chun leasa feirmeoirí freisin trí chaiteachas ar leasachán, beatha agus luibhicídí a laghdú. Féadann féarach foraoise an tréimhse innilte a leathnú ionas gur féidir le hainmhithe níos mó den bhliain lasmuigh. Mar thoradh air sin, laghdaítear an caiteachas ar fhorlóna bia le linn an tséasúir fhuar¹⁰⁹

Ligeann córais silvopasture d'fheirmeoirí a dtáirgeadh a éagsúlú. Is féidir innilt ainmhithe a chomhcheangal le táirgí foraoiseachta eile cosúil le cnónna, torthaí, beacáin agus síoróip maple.¹¹⁰ Soláthraíonn cúltaca má tá bealaí iomadúla agat chun slí bheatha a thuilleamh ó do thalamh má bhíonn rud éigin a tháirgeann do fheirm

neamhbhrabúsach.

Beidh feirm bhitheagsúlachta éagsúlaithe níos athléimní d'imeachtaí aimsire foircneacha. Soláthraíonn crainn scáth, cosaint ón ghaoth agus cruthaíonn siad a microclimate fionnuar féin a thugann cosaint i gcoinne tonnta teasa.¹¹¹

Is féidir le silvopasture a bheith tairbheach do tháirgeadh torthaí. Thug staidéar a rinneadh i dTuaisceart Éireann le fios go gcuidíonn láithreachta caorach in úlloird úll le scab úll a rialú agus úsáid lotnaidicídí a laghdú. Itheann na caoirigh na duilleoga úll go gairid tar éis dóibh titim agus cabhraíonn siad le dianscaoileadh ginearálta ábhair orgánaigh. Cuireann sé seo stad ar lotnaidí an scab úll ó bheith rathúil faoi ábhar duille atá ag lobhadh.¹¹²

7.3.4 BACAINNÍ AR CHUR I BHFEIDHM

Is cur chuige nua é féarach foraoise do go leor feirmeoirí agus is cosúil go dtéann sé contrártha lena dtraidisiúin agus leis an méid atá foghlamtha acu faoi fheirmeoireacht mhaith beostoic agus torthaí. In Éirinn, a luaithe a bheidh foraoiseacht curtha, is féidir go mbeadh sé deacair cead a fháil an limistéar a dhífhoraoisiú, agus i gcásanna áirithe caithfear limistéar coibhéiseach a phlandáil in áit eile chun déanamh suas don dífhoraoisiú.¹¹³ Tá eagla i measc feirmeoirí go laghdófar a luach talún má choinnítear é.¹¹⁴

Teastaíonn saineolas ó chórais silvopasture chun bainistíocht a dhéanamh, agus tá costais nua-thionscanta níos airde acu ná na gnáthchórais feirmeoireachta.¹¹⁵

Teastaíonn pleanáil agus infheistíocht fhadtéarmach chun córas den sórt sin a bhunú.¹¹⁶

Tá nuálaíochtaí nua ar fheirmeacha na hÉireann deacair mar gheall ar na neamhchinnteachtaí reatha atá os comhair thionscal na talmhaíochta.¹¹⁷ Go traidisiúnta, in aimsir an chruatain airgeadais, bíonn claonadh ag feirmeoirí díriú ar aidhmeanna agus riachtanais ghearrthéarmacha.¹¹⁸ Faoi láthair, d'fhéadfadh sé go mbeadh an chuma air nach féidir infheistíocht a dhéanamh i féarach foraoise. Is é fírinne an scéil, áfach, gur féidir le córais féarach foraoise cur chuige amháin a sholáthar chun cabhrú le beogacht fhadtéarmach an tionscail agus shláinte thimpeallacht nádúrtha na hÉireann a chinntiú.

7.4 FÉARACH BAINISTITHE

Rialaíonn innilt bhainistithe dlús beostoic agus uainiú innilte. Nuair a bhíonn féara ag innilt go leanúnach ídíonn na cúlchistí cothaitheach ina bhfréamhacha go géar, rud a ídíonn ithir na gcothaitheach agus an charbóin.¹¹⁹ Nuair a thugtar am do na féara téarnamh tosú ag táirgeadh siúcra (carbóin) arís agus é a phumpáil ar ais sa talamh trína bhfréamhacha.¹²⁰ Féadann féarach a bhainistiú go cúramach sláinte ithreach, forghabháil carbóin, coinneáil uisce agus táirgiúlacht foráiste a fheabhsú. Is féidir é seo a bhaint amach trí innilt rothlach - ainmhithe a bhogadh go féarach úr go leanúnach agus ligean d'fhéar féaraigh aisghabháil. Teicníc eile is ea innilt oiriúnaitheach il-réimse. Is éard atá i gceist leis seo ainmhithe a bhogadh go tapa idir padáin níos lú

agus ligean don talamh innilte teacht chucu féin. Is féidir le téarnamh a thógáil ó mhí in aimsir fhliuch the, nó suas le bliain in aimsir fhionnuar tirim. Ní mór d'fheirmeacha stop a chur le húsáid lotnaidicídí, luibhicídí, múiscnimheanna agus leasacháin shaorga chun córas feirmeoireachta táirgiúil, éiceolaíoch agus seiceála carbóin a bhaint amach.¹²¹

De ghnáth tógann sé dhá nó trí bliana aistriú chuig córas feirmeoireachta innilte bainistithe. De réir Project Drawdown, tá sé de chumas ag Féarach Bainistithe 16.34 gigatón dé-ocsaíd charbóin a urghabháil ón atmaisféar thar thréimhse 30 bliain. Mar sin féin, ní chuimsíonn sé seo na 10 gigatón meatáin atá á scaoileadh faoi láthair ag ainmhithe innilte

8.0 TALMHAÍOCHT UIRBEACH

Thar na blianta, tá Éire tar éis imirce ollmhór daoine ó cheantair thuaithe go cathracha. Chaill go leor acu aon bhaint le táirgeadh talmhaíochta. Ligeann talmhaíocht uirbeach do dhaoine caidreamh a fhorbairt leis an talamh agus oideachas a chur ar dhaoine faoina gcórais bia. Ag an am céanna, tá buntáistí breise ag tionscnaimh den sórt sin maidir le línte táirgeachta a ghiorrú, costais ó iompar a ísliú chomh maith leis na hastaíochtaí a bhaineann leo.

Baineann an dá thionscnamh shonracha a ndéanaimid iniúchadh orthu sa chaibidil seo le daoine ag fás a gcuid bia féin i gcathracha. Tugann na tionscnaimh seo cumhacht do phobail agus cuidíonn siad le nasc a athbhunú idir daoine, bia agus talamh. Tugann tionscadail den chineál seo cuid den bhealach chun ceannas a athbhunú ar ár gcórais bia.

8.1 GAIRDÍNÍ POBAIL

Is éard atá i ngairdín pobail ná aon phíosá talún príobháideach nó poiblí a ndéanann grúpa daoine garda air.¹²² Is é éiteas na ngairdíní pobail ná acmhainní agus am a roinnt, agus caidrimh shóisialta a thógáil. Ní gá do ghairdín pobail bia a tháirgeadh i gcónaí ach, sa tuarascáil seo, glacfaimid leis gurb é sin príomhaidhm an ghairdín.

8.1.1 BUNTÁISTÍ GAIRDÍNÍ POBAIL

Sláinte Daoine agus Áit

Méadaíonn gairdíní pobail rochtain ar bhia úr, sláintiúil ar phraghas réasúnta.¹²³ Méadaíonn daoine a ghlacann páirt i ngairdíní pobail a dtomhaltas torthaí 10% ar an meán, agus bíonn níos lú murtallach i gceantair le gairdíní pobail. Is cineál aclaíochta é garraíodóireacht freisin, mar sin cuireann rannpháirtíocht i ngairdíní pobail gníomhaíocht choirp chun cinn. Tá baint ag rannpháirtíocht i dtalmhaíocht uirbeach freisin le laghdú ar strus agus le dea-shláinte mheabhrach.¹²⁴ Cuireann gairdíní pobail sláinte an phobail chun cinn agus feabhsaíonn siad cáilíocht beatha daoine.

Folláine Pobail

Cuireann gairdíní pobail nasc leis an talamh chun cinn agus cothaíonn siad meas ar an gcomhshaol nádúrtha agus ar dhaoine eile.¹²⁵ Tógann oibriú lena chéile - acmhainní agus am a roinnt - caidrimh shóisialta agus pobail níos láidre. Tá baint ag rannpháirtíocht i ngairdíní pobail le clárú méadaithe vótálaithe agus freagracht chathartha, agus rátaí laghdaithe coireachta.¹²⁶ I gcomparáid le spásanna glasa comhchoiteanna eile tá gairdíní pobail ar scála beag, ar chostas íseal agus an-úsáidte. Tugtar cuairt níos mó ar ghairdíní pobail i bpáirceanna poiblí ná in aon chuid eile den pháirc.¹²⁷

Córais Bia Athléimneacha agus Inbhuanaitheacht

Méadaíonn talmhaíocht uirbeach rochtain ar bhia agus slándáil bia áitiúil. Tá sé seo tábhachtach do theaghlaigh neamhshábháilte bia agus do phobail fhásach bia.¹²⁸ Is ceantar uirbeach é fásach bia ina bhfuil sé deacair bia sláintiúil inacmhainne a cheannach. De réir Safefood.eu, d'fhulaing teaghlach amháin as gach deichniúr in Éirinn in 2018 ó bhochtaineacht bia.¹²⁹

Is féidir le daoine a fhásann a gcuid bia féin nó atá mar chuid de ghairdín pobail, a mbuiséid teaghlaigh a choigeartú trí chaiteachas ar ghlasraí agus torthaí úra a laghdú. I Seattle, bhí saothróirí in ann a mbuiséid a fhorlíonadh 30-40%. Táirgeann go leor tionscadal talmhaíochta uirbeach níos mó ná mar is féidir leo an bia barrachais a ithe agus a bhronnadh ar bhaill an phobail agus ar bhainc bhia. Méadaíonn an táirgeacht ó thalmhaíocht uirbeach agus gairdíní pobail athléimneacht agus inbhuanaitheacht chóras bia na cathrach agus laghdaíonn sé an spleáchas ar allmhairí. Meastar freisin go bhfuil bia a tháirgtear go háitiúil inbhuanaithe ó thaobh an chomhshaoil de mar gheall ar na costais charbóin a bhaineann le trádáil idirnáisiúnta.¹³⁰

D'fhéadfadh áit fhadtéarmach gairdíní cathrach gníomhú mar fhritháireamh ar na hastuithe a thagann ón tógáil agus ó na foirgnimh timpeall orthu. Feidhmíonn na crainn sna gairdíní seo feidhm chathartha ríthábhachtach mar stórais charbóin.¹³¹

Oideachas

Féadann gairdíní pobail ardán a sholáthar chun eolas agus scileanna a roinnt trí cheardlanna garraíodóireachta a óstáil, ranganna teagaisc a sholáthar agus trí imeachtaí tástála blas nó díospóireachta a eagrú. I staidéar amháin chuaigh 20% de na mic léinn a thosaigh garraíodóireacht i ngairdín pobail ar aghaidh le garraíodóireacht a dhéanamh sa bhaile.¹³² Is féidir le scoileanna áitiúla gairdíní pobail a úsáid. Tá tionscnaimh den sórt sin tairbheach do leanaí ós rud é go gcuidíonn garraíodóireacht le scileanna gluaiسته a fhorbairt agus go múineann sé dóibh faoi fhoighne. Feabhsaíonn sé litearthacht eolaíoch agus cabhraíonn sé le mic léinn foinsí a gcuid bia a thuiscint.¹³³ Is féidir le gairdíní pobail ceardlanna éagsúla a óstáil don phobal agus cabhrú le daoine scileanna inlámhsithe talmhaíochta agus eagrúcháin a fhorbairt.¹³⁴ Tá gairdín pobail ag brath ar rochtain ar thalamh, dálaí maithe fáis, uirlisí garraíodóireachta, ionchuir garraíodóireachta, scileanna garraíodóireachta agus, go ríthábhachtach, tacaíocht ó bhaill díograiseacha pobail. Mar sin féin, níor cheart go sáraíonn tionscnaimh ‘Grow your own’ ó fhreagracht an rialtais déileáil le héagothroime an chórais bhia.¹³⁵ Tá rannpháirtíocht láidir pobail

Rannpháirtíocht an Phobail

tábhachtach do ghairdín pobail. Tá soláthar foirne, rannpháirtíocht oibríthe deonacha agus rochtain ar scileanna uile riachtanach chun go n-éireoidh le gairdín pobail. Is féidir le ranníocaíochtaí ó scoileanna, ollscoileanna, gnóthais agus saorálaithe cur go mór le hinbhuanaitheacht an ghairdín. Is buntáiste mór é uilechuimsitheacht agus gairdín pobail á thógáil. Méadaíonn tacaíocht ó bhonn éagsúil comhpháirtithe cumas an ghairdín a bheith rathúil. Ba chóir go mbeadh oiliúint agus meantóireacht leanúnach ag gairdín rathúil do garraíodóirí agus don fhoireann, ba chóir dó feasacht an phobail a thógáil ar na buntáistí a bhaineann le gairdíní pobail agus obair ó thaithí a sholáthar, mar shampla ranganna garraíodóireachta nó cócaireachta.¹³⁶ Bhainfeadh teaghlaigh leochaileacha an leas is mó as a bheith rannpháirteach i ngairdín pobail. Faraor, is iad na daoine sin is lú seans go mbeidh siad i riocht maith chun leas a bhaint as tionscnaimh den sórt sin. Tá sé deacair a bheith ag súil go dtosóidh daoine atá ag streachailt le strus na bochtaineachta ag fás a gcuid bia féin. Is lú an seans go mbeidh an t-am, an talamh, na hacmhainní, an spéis agus na scileanna atá riachtanach do thalmhaíocht uirbeach ag pobail faoi mhíbhuntáiste.¹³⁷

Talamh a Fháil

Is féidir le heaspa talún nó iomaíocht ó úsáideoirí eile a bheith ina bhac suntasach ar ghairdín pobail a bhunú agus a chothabháil.¹³⁸ Tá sé seo fíor go háirithe i gceantair mar Bhaile Átha Cliath a bhfuil géarchéim tithíochta ann. Mar sin féin, tá dearadh gairdíní pobail solúbtha ionas gur féidir réitigh nuálacha a dhéanamh cosúil le plandáil coimeádán nó plandáil dín. Is féidir spásanna gairdíní pobail a ionchorprú i bhforbairtí nua cosúil le scoileanna, páirceanna, eastáit nó árasáin.

Tá sé tábhachtach a chinntiú go ndéantar an talamh a chosaint agus a chothabháil go maith. Tá an baol ann i gcónaí go mbeidh drochthionchar ag aon easpa cúraim ar an gceantar áitiúil agus ar an gcomhshaoil, agus go laghdóidh sé luach na dtithe máguaird.¹³⁹ Déanfaidh sé seo baill den phobal áitiúil ina naimhde in ionad lucht tacaíochta. Ar an láimh eile, is féidir le talmhaíocht uirbeach gentrification ceantair a mhéadú, ag laghdú an ráta tithíochta inacmhainne. Mura ndéantar go maith é is féidir le gairdíní pobail an teannas i gceantar a mhéadú in ionad iad a mhaolú.¹⁴⁰

Is féidir le talmhaíocht uirbeach rioscaí sláinte a chruthú ó thruailliú ithreach, aeir agus uisce atá go háirithe i gceantair ar ioncam níos ísle.¹⁴¹ Tá cumas na talmhaíochta uirbí chun feabhsú sóisialta agus comhshaoil ag brath go mór ar an staid.

Teastaíonn tacaíocht ó údaráis áitiúla agus ó cheannairí pobail áitiúla i ngairdín pobail. Tá sé seo riachtanach chun a chinntiú go bhfuil na ceadanna ábhartha i bhfeidhm agus go bhfuil tiomantas fadtéarmach ón úinéir talún nó ón mbainisteoir. Tá inrochtaineacht uisce a ráthú ina bhac féideartha freisin a d'fhéadfadh a bheith ag teastáil a shárú.¹⁴²

8.1.2 CÁS-STAIIDÉAR - GAIRDÍN POBAIL OILEÁN NA LÁIBE

Is gairdín pobail 612m² é Oileán na Láibe atá suite sa Trá Thuaidh, Baile Átha Cliath.

An bhféadfá cur síos a dhéanamh ar do ghairdín dúinn?

Tá thart ar 150 duine againn a d'íoc as a bheith ina mbaill den ghairdín agus os cionn 1,000 ar ár ngrúpa Facebook. Is féidir le daoine an oiread ama nó an méid ama agus is féidir a dhéanamh. Tagann baill áirithe go gairdín go seachtainiúil nó go démhíosúil, is fearr le cuid acu obair thógála agus tá ár leapacha ardaithe go léir, ár gceantar 'hacienda' etc., Tagann daoine eile nuair a bhíonn imeacht againn, nó má bhíonn an aimsir go maith, agus cuid eile teacht chun siúl a gcuid madraí agus comhrá a bheith acu. Is gnách go n-osclaímid dhá uair sa tseachtain le haghaidh garraíodóireachta, tráthnóna Dé Máirt agus Dé Sathairn agus níos minice i rith míonna an tsamhraidh. Reáchtálaimid imeachtaí sóisialta atá oscailte do dhuine ar bith sa cheantar. Bíonn ceardlanna oideachais ar siúl againn freisin, e.g. le 12 mhí anuas reáchtáil muid ceardlanna ar choipeadh bia, bearradh crainn torthaí agus toir, agus tá ranganna tai chi againn sa ghairdín freisin.

Conas a thosaigh do thionscnamh gairdín pobail? Cad iad na príomhbhacainní a bhí ort a shárú chun rudaí a chur ar bun?

Thosaigh grúpa áitiúil le chéile in 2009 chun gairdín pobail a thosú. Thóg sé dhá bhliain stocaireachta chun ceadúnas (in-athnuaithe go bliantúil) a fháil ó DCC (Comhairle Cathrach Bhaile Átha Cliath) chun gairdín a thógáil ar an láithreán tréigthe i gCúirt Newcomen. Bhí orainn coiste a bhunú, bunreacht agus rialacha gairdín a bheith againn, agus árachas dlíteanais phoiblí i bhfeidhm sula ndéileálfadís linn. Bhí orainn achainí a fháil sínithe ag na comharsana go léir a bhí in aice leis an láithreán ag tabhairt le fios gur thacaigh siad le gairdín pobail ansin. Dheonaigh siad ár gcéad cheadúnas dúinn i mí Dheireadh Fómhair 2011.

Conas a bhainistíonn agus a oibríonn do ghairdín pobail?

Tá coiste bainistíochta againn a thoghtar gach bliain ag ár gCruinniú Cinn Bhliana - faightear 18 duine a bhfuil eochracha acu uile. Déanaimid cumarsáid trí WhatsApp agus bíonn cruinnithe againn de réir mar is gá. Tá baill íoctha ar ár liosta Gmail agus déanaimid cumarsáid leo ar an mbealach sin. Tá suíomh Gréasáin agus leathanach Facebook againn freisin a choinnímid suas chun dáta.

Nuair a bheidh tú bunaithe, cad iad na dúshláin a bhaineann le gairdín pobail a reáchtáil?

D'éirigh linn an gairdín a reáchtáil le chéile, trí chomhthoil, an láithreán agus an toradh a roinnt. Níl ceapacha aonair ag daoine cé gur ghlac daoine áirithe freagracht as réimsí éagsúla, e.g. an rockery, nó tionscadal na leannlusanna sóisialta. Dúshlán amháin a bhí ann tuiscint chomhionann a thabhairt do bhaill nua ar an ngairdín mar go bhfuil an chuid is mó de na baill bhunaidh fós páirteach - tá áthas orainn nuair a bhíonn daoine nua páirteach ann an t-am ar fad. Bhí sé tábhachtach freisin go bhforbraíomar caidreamh maith oibre le DCC ar leis an láithreán agus d'oibrigh muid go dlúth lena n-oifigigh forbartha pobail.

D'aontaigh siad anois teachín atá acu in aice leis an ngairdín a dhéanamh suas dúinn, a thabharfaidh rochtain dúinn ar leictreachas, ar uisce agus ar leithreas agus tá sé beartaithe acu tírdhreachú a dhéanamh ar an bpáirc máguaird atá faoi úinéireacht acu. Go dtí seo bhíomar plugáilte isteach i dtithe atá thart timpeall ar an ngairdín nuair a bhí leictreachas ag teastáil uainn le haghaidh imeachtaí. Tá an láithreán fós beartaithe le haghaidh tithíochta sóisialta ach níl aon phleananna ann faoi láthair, is comhartha maith é an chomhairle atá ag infheistiú sa láithreán go bhféadfaimis fanacht. Níl ár gceadúnas gach bliain ach ar feadh 11 mhí.

An bhféadfá cur síos a dhéanamh ar na buntáistí a bhaineann le gairdín pobail a bhunú?

Bhí tairbhí comhshaoil, oideachais, sóisialta agus áineasa ann, ní amháin do bhaill ach do cheantair na Trá Thuaidh agus Bhaile an Bhrait ar fad. Tá buntáistí soiléire sláinte coirp agus meabhrach ann freisin.

Cén chomhairle a thabharfá do dhaoine eile atá ag smaoineamh ar ghairdín pobail a thosú?

Lean ar aghaidh!

Conas a d'athraigh an gairdín pobail do chaidreamh féin agus do phobal le bia?

Táimid go léir ag ithe níos folláine agus is iontach an rud é go bhfásfaidh leanaí a gcuid torthaí agus glasraí féin

Cad é eacnamaíocht do ghairdín pobail?

Faighimid deontais ó fhoinsí éagsúla - ó scéim deontas pobail DCC, clár forbartha NEIC (Lár na Cathrach Thuaidh), Ciste Pobail Pháirc an Chrócaigh. Faighimid síntiúis plandaí, uirlisí gairdín agus trealaimh freisin. Maoinímid muid féin a ardú freisin - tá caife againn ag go leor dár n-imeachtaí (anuraidh bhí picnic phobail againn i mí na Bealtaine, Lá Oscailte i mí an Mheithimh le ceol beo agus ceardlanna, féile ukulele 'A Strum in the Strand' i mí Iúil, féile ceoil leictreonach turgnamhach agus rave teaghlaigh, MIDI, i mí Lúnasa, agus bhí aontaí ceardaíochta agus / nó caiféanna againn ag an gcuid is mó acu). Reáchtálaimid tráth na gceist tábhairne bliantúil freisin i mí na Nollag.

Cén tionchar atá ag an coronavirus ar do ghairdín pobail?

Is spás sóisialta é an gairdín chomh maith le ceann garraíodóireachta, agus mar sin dhúnamar an gairdín go hoifigiúil don phobal an 22 Márta mar gheall ar COVID-19 - bhíomar oscailte ach ag cleachtadh faid shóisialta ar feadh seachtaine go dtí sin. Ó dhúnamar, tá an coiste ag obair taobh thiar de na radhairc, ceann ag an am, ag coinneáil an ghairdín faoi uisce, ag cur síolta don séasúr agus ag piocadh aon ghlasraí réidh le roinnt. Téimid isteach ina n-aonar, ag tabhairt ár n-uirlisí féin, agus tá gallúnach, uisce, lámhainní agus sláintitheoir láimhe againn ansin.

8.2 GARRAÍODÓIREACTH LEITHROINTE

Cad is Garraíodóireacht Leithrointe ann?

Is cineál gairdín pobail iad gairdíní leithrointe ina ndéanann grúpa daoine gairdín ar phlota talún. Tá spásanna leithrointe difriúil ó ghairdíní pobail toisc go bhfuil siad roinnte ina gceapacha. Déanann duine nó teaghlach difriúil garda ar gach plota.¹⁴³ De ghnáth bíonn do spás leithrointe ar cíós agat gach bliain. Mar shampla, gearrann Comhairle Contae Bhaile Átha Cliath Theas idir €50 agus €250 sa bhliain ar gach plota, ag brath ar an méid.¹⁴⁴

Thosaigh gairdíní leithrointe san Eoraip sna 1700í. Tugadh ceapacha talún do dhroch-oibríthe chun torthaí agus glasraí a fhás lena gcaitheamh go pearsanta.¹⁴⁵ In Éirinn a thosaigh na gairdíní leithrointe uirbeacha sna 1890idí, agus bhí an-tóir orthu go luath sna 1900idí (2). Le linn an Chéad Chogaidh Dhomhanda dáileadh bileoga rialtais ag spreagadh daoine chun a gcuid bia féin a fhás le linn ganntanas náisiúnta. Ba í 1917 'bliain na leithrointe', tar éis fás sa tóir ar leithroinnt.¹⁴⁶ Meastar go raibh trí mhilliún cuibhreann aonair san Eoraip in 2010.

Conas Iarratas a Dhéanamh ar Leithroinnt

De ghnáth, chun rochtain a fháil ar leithroinnt ní mór duit teagmháil a dhéanamh le d'údarás áitiúil ós rud é go ndéanann comhairlí contae bainistíocht ar go leor acu. Mura bhfuil ceapacha ar fáil, b'fhéidir go mbeidh tú in ann dul ar an liosta feithimh.

Mura bhfuil leithroinnt i do cheantar, nó mura bhfuil na liostaí feithimh ag bogadh mar gheall ar éileamh ard, d'fhéadfá achomharc a dhéanamh chuig do chomhairle contae chun leithroinnt nua a bhunú. Má tá go leor éilimh áitiúil ann, is féidir leis an gComhairle Contae roghnú gairdíní leithrointe a sholáthar faoin Acht um Fháil Talún 1926 agus faoi Alt 67 den Acht Rialtais Áitiúil 2001.

Tá suíomhanna leithrointe príobháideacha ar cíós freisin. Is féidir iad seo a fháil ar líne, mar shampla tá eolaire leithroinnt in Éirinn ag allotments.ie. Nó, má tá na leithrointe príobháideacha seo ró-chostasach, d'fhéadfá do chumann leithrointe féin a bhunú agus féachaint le talamh a cheannach nó a ligean ar cíós le chéile.

Sochair

Tá baint láidir ag garraíodóireacht sa bhaile nó i do leithroinnt le laghdú struis. Cuidíonn sé le gluaiseacht choirp a mhéadú agus dá bhrí sin tá sé tairbheach do shláinte iomlán. Is minic gur daoine in aois scoir iad garraíodóirí leithroinnte. Tugann taighde le fios go bhfuil garraíodóireacht leithroinnte dearfach go háirithe do dhaoine den aoisghrúpa seo.¹⁴⁷

Bacainní

B'fhéidir nach mbeidh cuibhreann ann má tá do cheantar féin. Tá liostaí feithimh fada ag go leor gairdíní leithroinnte in Éirinn agus d'fhéadfá a bheith ar an liosta sin le blianta. Is gnách go mbíonn leithroinnte le liostaí feithimh níos giorra in áiteanna nach bhfuil chomh inrochtana. D'fhéadfadh costas na leithroinnte a bheith ina bhac, cé go bhféadfadh leithroinnte faoi bhainistíocht na comhairle contae a bheith in ann lascaí a sholáthar do dhaoine ar leas.¹⁴⁸

8.3 CÁS-STAIIDÉAR - FEIRM UIRBEACH GNOMES AN GHAIRDÍN

Is feirm glasraí uirbeach $\frac{1}{4}$ acra é Gnomes an Ghairdín atá lonnaithe i nGlas Naíon, Baile Átha Cliath. Is dianthionscadal talmhaíochta athghiniúnach é ar scála beag, atá faoi úinéireacht agus á fheidhmiú ag triúr.

Conas a thosaigh Gnomes an Ghairdín?

Thosaigh muid trí iarracht a dhéanamh ar rud éigin a chuir “tic sna boscaí go léir” dúinn, ar a dtugamar an triple faoi bhéim ina dhiaidh sin ... eacnamaíoch, sóisialta agus comhshaoil. Is iad na constaicí atá ann rochtain a fháil ar thalamh agus ar acmhainní, chomh maith leis an eolas agus an bonneagar chun go dtarlódh sé, agus ar deireadh do mhargadh a fháil.

Déan cur síos ar eacnamaíocht do ghnó.

Díolaimid trí na margaí go léir atá ar fáil. Margaí feirmeoirí, bialanna, siopaí, gnóthais agus seachadadh baile ar líne le déanaí. Tá an íocaíocht tacaíochta uilíoch againn ar féidir le haon ghnóthas beag leas a bhaint aisti agus tú ag tosú ar do ghnó. Soláthraíonn sé tacaíochtaí breise a chuidíonn le do ghnó féin a oibriú. Ní fhaighimid aon deontais feirmeoireachta agus nílimid cleachtaithe leis an gcóras deontas feirmeoireachta.

An é seo do shli bheatha iomlán? An mbeadh daoine eile in ann tú a leanúint agus feirmeacha / gnóthais den chineál céanna a chur ar bun?

Is é an Gnomes ár bpost lánaimseartha, is é ár gcuspóir córas a chruthú a chuirfidh feirmeoireacht ar mhionscála inrochtana do dhaoine atá ag iarraidh obair sa réimse seo. Ba mhaith linn foghlaim bunaithe ar chomhthéacs a sholáthar do scála beag agus inmharthanacht airgeadais na hoibre a thaispeáint.

Cad iad aidhmeanna do ghnó?

Is é ár gcuspóir feirm bheag éagsúil a bheith againn a thacóidh lenár stíl mhaireachtála agus a sholáthróidh pá a léiríonn caighdeán maith maireachtála.

Cad iad na dúshláin leanúnacha a bhaineann le do ghnó a oibriú?

Tá na dúshláin a bhaineann le dianfheirm glasraí measctha ró-leathan agus éagsúil. Is é an taithí, séasúr i ndiaidh an tséasúir, an t-aon réiteach, ag glacadh le teip agus ag iarraidh níos lú a dhéanamh di an chéad uair eile.

Conas a d'athraigh do ghnó do chaidreamh féin agus do phobal le bia?

Is sprioc leanúnach é ár dtionchar ar ár bpobal áitiúil. Táimid ag feiceáil comharthaí go bhfuil daoine ag éirí feasach ar bhia agus an nasc atá acu leis. Níl aon fhadhbanna ag ár gcustaiméirí díreacha an difríocht i mblas agus i gcáilíocht a mhíniú. Dúinn, is mór againn rochtain a bheith againn ar cháilíocht an bhia a tháirgeann muid. Tá meas againn ar ár mbia ar bhealach nach ndearna muid riamh roimh fheirmeoireacht.

Cén tionchar atá ag COVID-19 ar do ghnó?

Thug an coronavirus deis dúinn. Cosúil le gach constaic sa saol, roghnaíonn tú iad a bhualadh nó dul timpeall orthu. Roghnaigh muid ár margaíocht a athrú agus seirbhís seachadta tí a thairiscint dár gcustaiméirí trí cheannach ar líne. Thug sé deis dúinn scileanna nua a fhoghlaim agus dul níos faide in amanna níos deacra.

9.0 TALMHAÍOCHT TACAITHÉ POBAIL (CSA)

Cad is talmhaíocht le tacaíocht an phobail ann?

Is comhpháirtíocht í an Talmhaíocht Tacaíthe Pobail (CSA) idir grúpa daoine nó eagraíocht phobail áitiúil agus feirm nó cumann feirmeacha. De ghnáth, ceannaíonn baill den CSA síntiús leis an bhfeirm, díreach mar a d'fhéadfá liostáil le Netflix. Mar chúiteamh, faigheann na síntiúsóirí táirgí ón bhfeirm le linn an tséasúir fáis.¹⁴⁹

Mar shampla, d'fhéadfadh duine aontú €20 a íoc in aghaidh na seachtaine, agus mar chúiteamh rogha glasraí, torthaí agus luibheanna a fháil gach seachtain.¹⁵⁰ Soláthraíonn roinnt eagraíochtaí CSA táirgí eile, cosúil le feoil.¹⁵¹

Roinneann tionscnaimh CSA rioscaí agus luaíochtaí na talmhaíochta go cothrom sa phobal. Is é an riosca roinnte seo an príomhdhifríocht idir síntiús CSA agus síntiús bosca veigeanna. Is gnách go dtosaíonn baill de chomhpháirtíochtaí CSA a gcuid ranníocaíochta airgeadais roimh thús an tséasúir fáis.¹⁵² Más drochshéasúr é d'fhéadfadh go gcaillfidís amach. Má tá sé go maith, baineann siad leas as na feirmeoirí.

Is é an cuspóir ná bia sláintiúil, neamhdhíobhálach don chomhshaol a sholáthar, agus caidreamh díreach a thógáil le feirmeoirí.

Ráthaítear ioncam rialta agus cothrom d'fheirmeoirí beag beann ar luaineachtaí san aimsir nó sna dálaí fáis. Os a choinne sin, gealladh scaireanna rialta de tháirgí feirme do thomhaltóirí.¹⁵³

Is féidir tionscnaimh CSA a chatagóiriú mar thionscnaimh faoi stiúir feirmeoirí nó faoi stiúir an tomhaltóra. Is é an feirmeoir a dhéanann na cinntí bainistíochta a thionscnaíonn CSAnna faoi stiúir feirmeoirí. I bhfiontair faoi stiúir an tomhaltóra tógtar na cinntí seo le chéile. Soláthraíonn tionscnaimh CSA faoi stiúir tomhaltóirí leibhéal níos airde rannpháirtíochta ó bhaill i gcinnteoireacht agus uaireanta san fheirmeoireacht.¹⁵⁴

Creidtear gur tháinig an CSA ón tSeapáin sna 1960idí. Tá an coincheap scaipthe ar fud an domhain ó shin agus tá an-tóir air i Meiriceá Thuaidh agus ar mhór-roinn na hEorpa.¹⁵⁵ Tá an coincheap fós réasúnta nua d'Éirinn.¹⁵⁶

9.1 BUNTÁISTÍ CSA

Cuireann tionscnaimh CSA nasc díreach ar fáil idir an feirmeoir agus an tomhaltóir. Feabhsaíonn siad cáilíocht an bhia agus tugann siad praghas cothrom d'fheirmeoirí as a gcuid táirgí.¹⁵⁷ Foghlaimíonn baill faoin gcaoi a bhfeidhmíonn an córas bia, an bealach a tháirgtear bia agus na réaltachtaí daonna atá taobh thiar de tháirgeadh talmhaíochta.^{158 159 160} Má chuirtear oideachas ar dhaoine ar na hábhair seo tuigfidh siad an tábhacht a bhaineann le praghas cothrom a íoc as a gcuid bia. Tá sé seo fíor nuair a bhíonn caidreamh ag daoine leis an bhfeirmeoir a tháirgeann a gcuid bia.¹⁶¹

Uaireanta tugann tionscnaimh CSA deis do bhaill 'síntiús oibrí' a cheannach nuair is féidir oibriú ar an bhfeirm ar feadh roinnt uaireanta mar mhalairt ar lascaine ar tháirgeadh na feirme. Cuireann sé seo líonraí dáilte chun cinn nach bhfuil ag brath ar ghnáth-dhinimic an mhargaidh.¹⁶² Trí chlárú le tionscnaimh CSA, tá baill ag déanamh cinneadh comhfhiosach srian

a chur ar a gcuid roghanna bia ar mhaithe le leas coiteann. D'fhéadfadh sé seo a bheith tairbheach do thomhaltóirí agus do tháirgeoirí araon. Spreagann sé daoine triail a bhaint as bia nua agus triail a bhaint as oidis éagsúla.^{163 164} I gcás go leor, méadaíonn sé torthaí agus glasraí úra ina réim bia, atá nasctha le sláinte níos fearr.¹⁶⁵

Spreagann tionscnaimh CSA forbairt pobail trí urraíocht a dhéanamh ar ghníomhaíochtaí, lena n-áirítear líon potaí agus imeachtaí blaiseadh, chomh maith le cláir oideachais agus turais feirme a sholáthar.^{166 167}

Is fearr CSA don chomhshaol. Is gnách go mbíonn cuir chuige talmhaíochta atá neamhdhíobhálach don chomhshaol - lena n-áirítear feirmeoireacht agra-éiceolaíoch agus orgánach - mar phríomhaidhm ag tionscnaimh CSA. Laghdaíonn nó cuireann deireadh le ceannach bia a tháirgtear go háitiúil na mílte bia.¹⁶⁸

9.2 BACAINNÍ NÓ MÍBHUNTÁISTÍ DON CSA

Tá an CSA fós réasúnta nua d'Éirinn agus mar sin b'fhéidir nach bhfuil aon cheann i do cheantar. Laghdaíonn CSA an rogha toisc go mbraitheann sé ar a bhfuil an feirmeoir in ann nó a roghnaíonn sé a fhás. Mura bhfuil siad eagraithe go maith, d'fhéadfadh sé go n-iarrfaí ar bhaill dul chuig pointí fágála doiléir chun a gcuid bia a bhailiú.¹⁶⁹

Is é an dúshlán is coitianta a thuairiscítear don feirmeoir ná an riosca go mbeidh láimhdeachas ard comhaltaí ann agus deacrachtaí maidir le rannpháirtíocht ghníomhach a choinneáil.¹⁷⁰

Toisc go bhfuil feirmeoirí mar chuid den phobal a gcuidíonn siad le beathú, is féidir leo brú iomarcach a fháil chun bia ar ardchaighdeán a tháirgeadh.¹⁷¹

9.3 CÁS-STAIDEÁR - CSA FEIRME MOYHILL

Tá beagnach 70 acra de thalamh measctha i Moyhill, lena n-áirítear loch, úllord, coillearnacha, féaraigh agus gairdíní margaidh, atá suite gar don chósta i gContae an Chláir.

An bhféadfá cur síos a dhéanamh ar do CSA dúinn?

Tá 50 ball againn le dhá bhliain anuas. Tá a lán oibrithe deonacha againn a thagann isteach lá amháin sa tseachtain, ansin tá 4 intéirneach againn ar feadh 6 mhí den bhliain agus 4 sa chroífhóireann. Bailíonn baill a mboscaí ag an bhfeirm nó ag ár dhá mhargadh éagsúla.

Conas a thosaigh do thionscnamh CSA? Cad iad na príomhbhacainní a bhí ort a shárú chun rudaí a chur ar bun?

Chuala mé faoi choincheap an CSA ó fheirmeoir Gearmánach agus thosaigh mé as sin. Is é an constaic is mó a bhaineann le haon fheirm ag tosú ná bonneagar a thógáil agus an fheirm a thosú gan aon ioncam ag teacht isteach ag an tús. Ní thosaíonn tú ag déanamh aon airgid go dtí go mbeidh tú i mbliain 3 ar a laghad. Mar sin, is é an dúshlán is mó talamh a cheannach, bonneagar a thógáil, agus iarracht a dhéanamh pá a íoc. Ansin is í an chéad eagrán eile oideachas a chur ar dhaoine faoi a bhfuil i ndán don CSA agus iad a fháil chun tacú leis.

Déan cur síos ar eacnamaíocht do CSA

Rinneamar iarracht ar dhaoine íoc mí roimh a gcéad bhosca a thosaigh i mí na Bealtaine. Ba iad na roghanna réamhíocaíocht don bhliain iomlán, dhá thráthchuid, nó sé cinn. Deirimid go bhfuil an tiomantas don bhliain ach má bhíonn ar dhaoine imeacht ar chúis éigin, níl uainn ach fógra míosa. Ní fhaighimid aon fhóirdheontais; fuaireamar roinnt deontas ach níl aon rud mór nó rialta. Níl aon tacaíochtaí i bhfeidhm d'fheirmeacha CSA.

Nuair a bheidh tú bunaithe, cad iad na dúshláin a bhaineann le CSA a oibriú?

Tá súil againn anois go bhfuil rudaí athraithe ó COVID-19, ach ní maith le mórchuid na ndaoine an tiomantas don bhliain agus teastaíonn rogha uathu freisin maidir leis na glasraí a fhaigheann siad. Mar sin, ní dhéanann an CSA achomharc ach do ghrúpa beag daoine atá toilteanach tacú leis an bhfeirm don séasúr iomlán. Is é an dúshlán mór atá ar an bhfeirm ná nuair a thógann tú an t-airgead braitheann tú brú mór ort bosca maith glasraí a sholáthar gach seachtain in ainneoin na drochaimsire. Is é an rá go roinneann an tomhaltóir an riosca agus an luach saothair, ach ní tharlaíonn sin; glacann an feirmeoir an riosca agus ba mhaith leat na boscaí sin a líonadh nó beidh droch-cháil an CSA.

An bhféadfá cur síos a dhéanamh ar na buntáistí a bhaineann le CSA a bhunú?

Tá an t-airgead a íoctar roimh ré ag tús an tséasúir an-mhaith chun feirm a reáchtáil toisc go bhfuil a lán de na costais ag an am sin den bhliain. Tá níos lú riosca ann go mbeadh a fhios agat an ndíolann rudaí nó nach ndíolann, tá cobhsaíocht ann. Déantar na díolacháin chéanna i mí Iúil agus a bhí i mí na Nollag, rud atá an-mhaith don fheirm.

Cén chomhairle a thabharfá do dhaoine eile atá ag smaoineamh ar CSA a thosú?

Déan cinnte go bhfuil go leor suime agat ón bpobal ar dtús. Tá CSAnna faoi stiúir tomhaltóirí i bhfad níos fearr ná mar a threoraíonn feirmeoirí. Ní oibreoidh an CSA ach má tá an pobal ceart agat chun beatha a dhéanamh agus má tá an spéis ann. Tá an chuid is mó de na CSAnna gar do dhaonraí níos mó.

Conas a d'athraigh an CSA caidreamh do phobail le bia?

Tugann sé na baill ar thuras séasúrach den bhliain, is fuath le daoine áirithe é, ach a luaithe is féidir le daoine glacadh leis na séasúir agus an méid a thugann siad leo, tosaíonn an chuid is mó daoine ag grá go mór don cheangal sin le bia agus tosaíonn siad ag tuiscint cad a thógann sé chun muid féin a bheathú.

10.0 IASCAIREACTH AGUS DOBHARSHAOTHRÚ

Tosaíonn réitigh a bhfuil sé mar aidhm acu córais iascaigh a athrú agus atá fréamhaithe i bhflaitheas bia le tionscnaimh áitbhunaithe ina mbíonn daoine atá ag obair go gníomhach i dtreo an cheartais shóisialta agus éiceolaíoch i gceist.¹⁷²

Cuireann Éire an dara háit ar an "Overfishing Table League" taobh thiar den Spáinn, ag leagan cuótaí 24% os cionn comhairle eolaíochta chun stoc inbhuanaithe a choinneáil.¹⁷³

Tá "sár-thrálaeir" ag scuabadh na n-aigéan glan, agus méadaíonn fianaise ar an droch-chleachtas i measc cabhlach ilnáisiúnta atá ag iascaireacht sna codanna is doimhne d'uiscí na hÉireann. Tá líon méadaithe mamaigh mhara mar deilfeanna ag níochán ar an gcladach agus tá pobail iascaireachta traidisiúnta ag laghdú agus tá an iascaireacht tionsclaithe ilnáisiúnta fós chun tosaigh in uiscí na hÉireann.¹⁷⁴ Tá iascaireacht thionsclaíoch agus cur i bhfeidhm an rialtais ar chuótaí neamh-inbhuanaithe ag teacht le chéile chun caillteanas bithéagsúlachta agus titim stoic a chur i mbaol, ag cur beatha na hiascaireachta i mbaol.¹⁷⁵ Tá go leor de na rioscaí céanna ag brath ar bheatha a ghabhtar sna cleachtais feirmeoireachta fiáine tionsclaíocha. Má dhéantar é a chleachtadh go hinbhuanaithe, is féidir le dobharsaiothrú bia a sholáthar do dhaonra atá ag

fás agus ró-iascaireacht a laghdú. Ar dtús, ní mór d'fheirmeoirí éisc deireadh a chur leis an éileamh ar iasc fiáin gafa le haghaidh beatha. D'fhéadfaí é seo a bhaint amach trí ainmhithe feirmeoireachta nach dteastaíonn mórán beatha uathu, mar shampla cairpéid fionnuisce agus débhlascacha mar dhiúilicíní.¹⁷⁶ I measc beatha eile dóibh siúd a bhfuil sé de dhíth orthu tá béile ardphróitéine ó fheirmeoireacht feithidí.¹⁷⁷

Tugann speicis débhlascacha, mar dhiúilicíní, todhchaí níos sláine agus níos inbhuanaithe dóibh siúd ar mian leo bia mara a tháirgeadh agus a ithe. Tá uiscí saibhir cothaitheach na hÉireann le bána foscadh oiriúnach d'fheirmeoireacht diúilicíní,¹⁷⁸ rud a thugann an deis d'fheirmeoirí táirge inbhuanaithe a bhfuil éileamh mór air a fhás agus bia blasta saibhir i bpróitéin do thomhaltóirí. Trí roghnú táirgí a ndéantar feirmeoireacht inbhuanaithe orthu mar dhiúilicíní Éireannacha a cheannach, is féidir linn cur le forbairt táirgeachta bia mara agus iascaigh na hÉireann agus le cosaint pobail chósta.

11.0 DAONLATHAS BIA: A CHINNTIÚ GO GCLOISTEAR GO LEOR GUTHANNA

Príomhghné de fhlaithes bia is ea an cumas atá ag saoránaigh, táirgeoirí bia, agus raon leathan daoine a mhúnlaíonn agus a mbíonn tionchar ag an mbeartas bia orthu páirt a ghlacadh i múnúlú an chórais bhia.¹⁷⁹ Faoi láthair, tugann an córas bia corparáideach tosaíocht do ghuthanna agra-ghnó mór, go minic ar chostas táirgeoirí beaga, tomhaltóirí, chomh maith le hábhair inní sláinte agus comhshaoil, nó ar chostas cleachtais bhia neamhthráchtála, amhail comhroinnt bia agus babhtáil síolta. Mar shampla, cáineadh ar fhorbairt bheartas bia na hÉireann gur theip air impleachtaí sláinte agus comhshaoil i gceapadh beartais a mheas i gceart, agus iad siúd a dhréachtaigh Food Harvest 2020 agus FoodWise 2025 ag léiriú stocaireacht feirme agus earnáil an talamhghnó.¹⁸⁰

Chun an córas bia a dhéanamh níos daonlathaí agus níos ionadaí do raon níos leithne saincheisteanna, caithfear bealaí agus deiseanna nua a fhorbairt chun go mbeidh baint ag éagsúlacht níos mó daoine, guthanna agus eispéiris feirmeoireachta le ceapadh beartais.¹⁸¹ Chomh maith le deis a thabhairt do ghuthanna éagsúla beartas a mhúnúlú, ba cheart struchtúir rialachais ó leibhéil áitiúla go leibhéil Eorpacha agus idirnáisiúnta a dhearadh chun na míchothromaíochtaí cumhachta idir agra-ghnóthais ilmhilliún euro agus feirmeoirí ar scála beag a íoslaghdú.

11.1 ‘GACH BALL DE CHÓRAS AGRAIBHIA’

Is coincheap gealladh fúthu daonlathas bia. De réir Eva Hassanein, daonlathas bia, ‘go hidéalach ciallaíonn sé go bhfuil deiseanna comhionanna agus éifeachtacha ag gach ball de chóras agraibhia páirt a ghlacadh i múnú an chórais sin, chomh maith le heolas faoi na bealaí malartacha ábhartha chun an córas a dhearadh agus a oibriú’.¹⁸² Agus an sainmhíniú seo san áireamh, ciallaíonn daonlathas bia go gcaithfear a gcuid guthanna a chloisteáil i réimse leathan gníomhaithe agus iad ag cumadh beartas agus dlí bia. Ba cheart ‘gach ball de chóras agraibhia’ a shainiú go forleathan, ní amháin chun agra-ghnó mór a áireamh, ach chun líon gach feirmeoir a léiriú, lena n-áirítear feirmeoirí Talmhaíochta uirbeacha agus Talmhaíochta le Tacaíocht Pobail.¹⁸³

Is féidir é seo a éagsúlú níos mó fós chun a rá go bhfuil tomhaltóirí ag glacadh páirte sa chóras agraibhia freisin, toisc gur gníomhartha tábhachtacha saoránachta bia iad roghanna ceannaigh. Cad mar gheall orthu siúd a fhásann bia i ngairdíní agus leithroinne pobail, báicéirí ceardaithe agus déantúsóirí cáise? Is féidir linn a rá freisin gur cheart smaoineamh ar dhaoine a théann i mbun feachtais agus a dhéanann beartas maidir le tionchair sláinte roghanna bia, i bhfianaise thionchar na roghanna bia ar shláinte. Nuair a smaoinimid go hiomlán ar an daonlathas bia, tosaímid ag féachaint ar an iliomad gníomhaithe a bhfuil ról acu i múnú ár gcóras bia, agus is féidir linn smaoineamh ar conas na constaicí idir réimsí beartais a bhriseadh síos.

11.2 Ó CHOINCHEAPA GO GNÍOMH: COMHAIRLÍ BEARTAIS BIA MAR ASCAILL GO DAONLATHAS BIA MÓR

Tugann an togra le haghaidh Comhbheartas Bia Eorpach le tuiscint go gcaithfidh daonlathas bia a bheith lárnach d’fhorbairt beartais nua ag gach leibhéal, ó cheapadh beartais áitiúil go Eorpach.¹⁸⁴ Conas is féidir linn a chinntiú go gcuimsíonn an chinnteoireacht ar scálaí éagsúla ‘gach ball de chóras agraibhia’? Ag leibhéal áitiúil, is féidir le comhairlÍ beartais bia ligean do rannpháirtithe éagsúla teacht le chéile agus saincheisteanna a

bhaineann le bia i mbaile, cathair nó contae a phlé agus labhairt le lucht déanta beartas áitiúil.¹⁸⁵ Cé nach bhfuil ach Comhairle Beartais Bia amháin i bPoblacht na hÉireann (Féach Comhairle Beartais Bia Chorcaí thíos), tá siad coitianta i Meiriceá Thuaidh agus níos mó san Eoraip. Tá cineálacha éagsúla ag ComhairlÍ Polasaí Bia.¹⁸⁶ Is rannáin iad cuid acu laistigh d’údarás áitiúla, oibríonn cuid eile go leath-neamhspleách ar rialtas áitiúil,

ach tá baint acu le rialtas áitiúil, mar shampla, trí ionadaí rialtais áitiúil a bheith acu ar an gcomhairle. Is eagraíochtaí ar leithligh iad cuid eile a oibríonn go hiomlán neamhspleách ar rialtas áitiúil, ach a bhfuil sé mar aidhm acu stocaireacht agus múnú a dhéanamh ar cheapadh beartais.¹⁸⁷ Ní amháin gur féidir leo geallsealbhóirí éagsúla sa chóras bia a thabhairt le chéile chun smaointe agus eispéiris a roinnt, is féidir leo feidhmiú freisin mar chomhlacht 'téigh go dtí' d'údarais áitiúla nuair is mian leo faisnéis a fháil ar shaincheisteanna a théann i bhfeidhm ar an gcóras bia go háitiúil, nó más mian leo ag iarraidh cinntí a dhéanamh a d'fhéadfadh dul i bhfeidhm ar tháirgeadh bia áitiúil - mar shampla an bhfuil gá le níos mó gairdíní pobail nó leithroinnt. Ós rud é gurb é príomhghné cheannasacht bia ná a chinntiú go n-éistear le guthanna imeallaithe, má tá comhairlí beartais bia ionadaíoch i ndáiríre, is bealach amháin iad chun ceannas bia níos mó a bhaint amach. Go hidéalach, dhéanfaí comhairlí beartais bia a mhaoiniú ionas nach mbeadh siad ag brath go hiomlán ar iarracht dheonach.

11.2.1 COMHAIRLE BHEARTAS BIA CHORCAÍ

In Éirinn, bunaíodh Comhairle um Beartas Bia Chorcaí in 2014.¹⁸⁸ Is comhpháirtíocht í idir ionadaithe ón bpobal, miondíol bia, feirmeoireacht, iascaireacht, bialann, oideachas, an comhshaol agus earnálacha sláinte chomh maith le hionadaithe údarais áitiúil. Tá sé mar aidhm aige ithe sláintiúil a chur chun cinn i gCorcaigh, rochtain ar bhia inbhuanaithe agus oideachas a sholáthar faoi bhia, lena n-áirítear conas bia sláintiúil agus inbhuanaithe a chócaráil agus a fhás. Tá sé mar aidhm aige tionchar a imirt ar bheartas chun a fhís a bhaint amach. Chuir sé le comhairliúcháin bheartais ó thosaigh sé, lena n-áirítear Plean Áitiúil Eacnamaíoch agus Pobail Chomhairle Cathrach Chorcaí.¹⁸⁹

D'eascair Comhairle Beartais Bia Chorcaí as tionscadal a tharla i gceantar Chnoc na hAoine sa chathair, le tacaíocht ó Bia Sláintiúil do Chách. Theastaigh uathu go leanfadh rath an tionscadail. Dar leis an Ollamh Colin Sage, spreag an gairdín pobail i gCnoc na hAoine daoine chun nasc níos mó a dhéanamh lena n-áit, agus lena chéile mar gheall ar na bannaí sóisialta a chruthaítear trí fhás le chéile¹⁹⁰ Sheol Comhairle Beartais Bia Chorcaí ócáid 'Beathaigh an Chathair', áit ar soláthraíodh 5,000 béile ó bhia a rachadh amú, fadhb ollmhór eile den réimeas bia corparáideach - atá ag cur amú bia go maith. In 2018/2019, choimisiúnaigh Comhairle Beartas Bia Chorcaí forbairt Léarscáil Bia, a mhapálann gnólachtaí bia agus miondíoltóirí sa Chathair, chun léargas níos fearr a fháil ar na cineálacha gnólachtaí bia a oibríonn i gCorcaigh.¹⁹¹ Tá sé mar aidhm ag an léarscáil fianaise a bheith agat ar na cineálacha áiteanna itheacháin i gceantar chun díriú ar athrú a sheachadadh sa tírdhreach bia a chuireann folláine níos mó chun cinn.

POINTÍ GNÍOMHAÍOCHTA

CÉIMEANNA IS FÉIDIR LEAT A THÓGÁIL ANOIS CHUN CABHRÚ LE CÓRAS BIA NÍOS INBHUANAITHE A THÓGÁIL:

- An bhearna idir an fheirm agus an tábla a ghiorrú - tá sé tábhachtach an áit a ndéanaimid siopadóireacht agus an méid a cheannaímid. Tá áiteanna ar líne chun na naisc seo idir an fheirm agus an tábla a fheabhsú. Is é an chéad stad maith é Foodture.ie agus na táirgeoirí bia is éiceolaíochta is mó á lorg.
- Bunaigh do bhéilí ar ghlasraí in ionad feola.
- Ith go séasúrach.
- Gníomhaíocht - bí inár ngrúpa agra-ghníomhaíoch Growing Together Ireland, téigh i dteagmháil le do TD agus tacaigh le prionsabail cheannasacht bia.
- Cuir oideachas ort féin agus ar dhaoine eile:
- Faigh cúrsa gairneoireachta orgánach, tá go leor cúrsaí inacmhainne agus gearrchúrsaí ann ó ghrúpaí mar Irish Seed Savers, Brown Envelope Seeds agus an Gaia Foundation.
- Amharc ar liosta ar líne Slí Eile de chúrsaí gairneoireachta ag: <https://app.luminpdf.com/viewer/5f078fc5eb7f6d001335c55e>
- Déan obair dheonach nó tabhair cúnamh ar fheirm orgánach (is féidir le suíomh Gréasáin agus léarscáil Foodture a thaispeáint duit an bhfuil feirmeoir orgánach in aice leat) nó gairdín pobail.
- Fás do bhia féin.
- Cuir tús le gairdín pobail.
- Tosaigh ag malartú bia agus síolta le do chairde agus do mhuintir nó cuir tús le grúpa babhtála i do phobal.
- Maidir le feirmeoirí atá ag lorg tuilleadh tacaíochta ina dturas ceannasachta bia, cuireann eagraíochtaí mar Talamh Beo líonra ar fáil do tháirgeoirí bia chun tacú lena chéile agus eolas a roinnt.

CONCLÚID

"Baineann ceannasacht bia le níos mó ná bia áitiúil amháin - baineann sé le cearta - ár gcearta rochtain a fháil ar thalamh, aemhainní, síolta agus eolas."

-Flaitheas Bia na hÉireann, "Forógra"

Cuid lárnach d'athrú ar chórais bhia is ea caidreamh na saoránach leis an talamh a athrú. Tá forbairt CSAAnna, leithroinnte agus gairdíní pobail lárnach i dtodhchaí ina mbeidh rochtain ag daoine ar mian leo an talamh a úsáid agus aire a thabhairt dó.

Mar fheirmeoirí agus mar shaoránaigh, is féidir linn beart a dhéanamh chun ár dtodhcháochtaí, todhchaí ár gcomharsan agus todhchaí an phláinéid a chinntiú. Is é an t-aon bhealach chun ár soláthairtí bia a dhaingniú in aimsir ghéarchéime ná féin-leordhóthanacht a fhorbairt laistigh de phobail, chun rochtain ar an talamh a cheadú dóibh siúd ar mian leo a dtáirge a fhás agus a dhíol. Cé go bhfuil baint ag na hÉireannaigh le húinéireacht na talún, tá stair fhada againn freisin maidir le beachtas eacnamaíoch ar an talamh sin, agus de réir mar a chailleann níos mó againn ár gcearta dó chun talamhghnó, tá a fhios againn go gcaithfidh an caidreamh sin athrú. Tá stair fhada ag Éirinn ag streachailt ar son cearta na bpiaraí agus tá sé thar am cuimhneamh go bhfuil sé de cheart againn go léir plota dár gcuid féin a dhéanamh, go háirithe iad siúd inár measc nach mbaintear ceann díobh.

LEOCHAILEAGHT NA BPOBAL FEIRMEOIREACHTA

Tá táirgeadh bia ar cheann de na gnóthais is tábhachtaí ar an phláinéid. Déanaimid dearmad air seo nuair a bhíonn na hollmhargaí lán le bianna próiseáilte a allmhairítear ó gach cearn den domhan. Chuir an scaoll a ghlac tús leis an bpaindéim COVID-19 solas ar ár n-eolas agus ar ár muinín i línte soláthair an bhia sin. Mar "thomhaltóirí", tuigimid go bhfuil cuideachtaí bia ag brath ar shlabhra soláthair atá leochaileach ó suaití sa mhargadh domhanda.

Ag an taobh eile den slabhra soláthair sin, léiríonn an éiginnteacht sna tionscail déiríochta agus mairteola anseo in Éirinn leochaileacht na bhfeirmeoirí. Caillfidh an bia a tháirg siad chun daoine anaithnid a bheathú i dtíortha eile luach agus téann sé amú nuair a chliseann ar an slabhra soláthair. Tá feirmeoirí ag brath arís ar thacaíocht an stáit agus an EU chun maireachtáil ar an ngéarchéim. Agus cé go bhfuil an tacaíocht sin ann, tá sé chun réimeas gnó talmhaíochta agus bia corparáideach amach anseo a chinntiú, ní le feirmeacha níos lú, lena bpobail agus leis an gcomhshaol.

FLAITHEAS BIA A ROGHNÚ

Meas, ceartas sóisialta, ról pobail daonlathach i dtáirgeadh bia, agus i gcaomhnú an chomhshaoil - seo prionsabail cheannasacht bia. Féadann feirmeoirí agus pobail timthriall na neamhchinnteachta, an strus agus an scrios a athrú nuair a chuirtear na prionsabail seo i bhfeidhm ar ár gcaidreamh le bia.

I dteannta a chéile, is féidir linn:

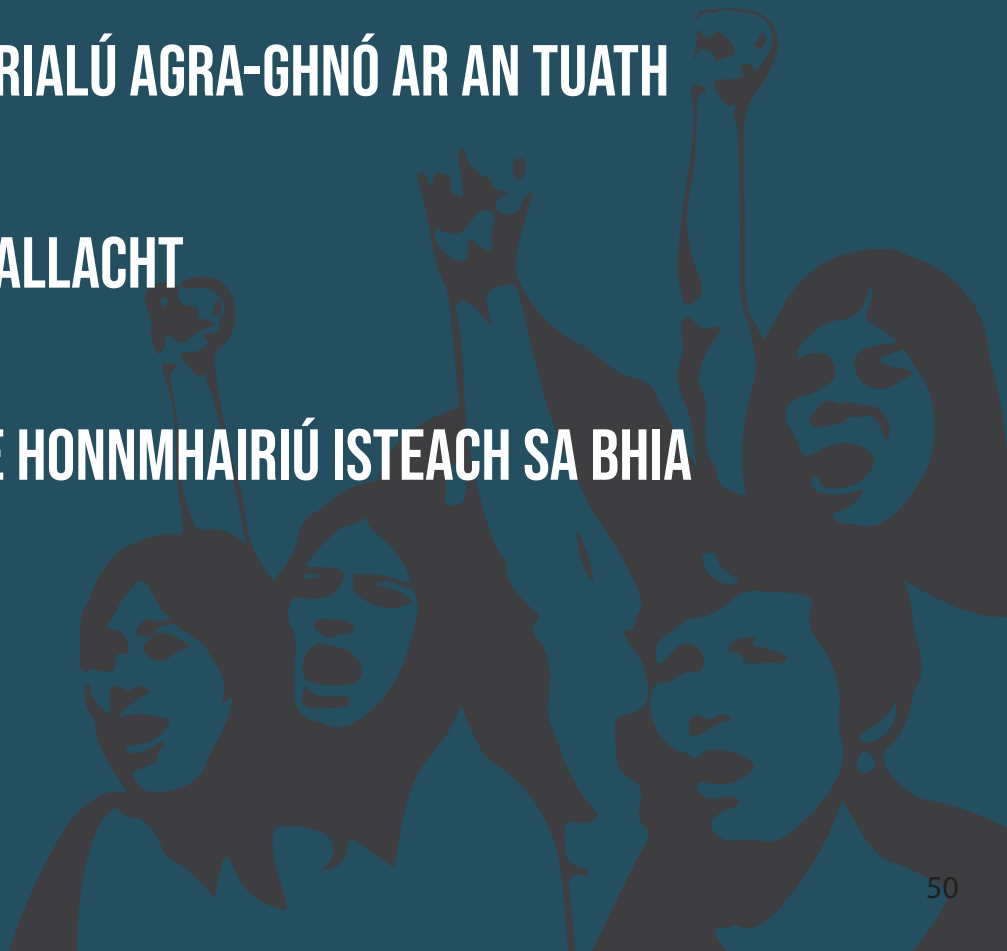
CUR CHUIGE INBHUANAITHE AGUS ATHLÉIMNEACH I LEITH NA TALMHAÍOCHTA A FHORBAIRT

TRADISIÚIN AGUS SLITE BEATHA NA BHFEIRMEOIRÍ AR SCÁLA BEAG A CHAOMHNÚ

CUIR DEIREADH LE RIALÚ AGRA-GHNÓ AR AN TUATH

SÁBHÁIL AN TIMPEALLA

**EARRAÍ A ATHRÚ LE HONNMHAIRIÚ ISTEACH SA BHIA
A ITHIMID**

Fonótaí - Tá an liosta tagartha iomlán le URLanna do théacsanna ar líne ar fáil ar shuíomh gréasáin Cairde na Cruinne na hÉireann.

- ¹ Nyéleni. 2007. Declaration of Nyéleni [online, accessed 15 July 2020]
- ² Keelin, Barry. 2014. What's food got to do with it: Food experiences of asylum seekers in Direct Provision, NASC; Direct provision: Complaints about lack of cooking facilities, accommodation and refusals of transfer requests. thejournal.ie [accessed 15 July 2020].
- ³ McMichael, P. 2009. 'A food regime genealogy'. *Journal of Peasant Studies*, 36(1), pp.139 -169.
- ⁴ Ibid.
- ⁵ Morrow, O. 2019. 'Community self-organising and the urban food commons in Berlin and New York'. *Sustainability*, 11, pp.3641-3658.
- ⁶ Vivero Pol, JP. 2015. 'Transitioning towards a food commons regime: re-commoning food to crowd feed the world'. SSRN [online, accessed 15 July 2020].
- ⁷ Masson-Delmotte, V et al. 2019. Global warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. IPCC
- ⁸ E. S. Brondizio et al. 2019. The global assessment report on biodiversity and ecosystem services: Summary for policymakers. IPBES Secretariat.
- ⁹ United Nations Food and Agriculture Organisation. 2019. The State of the World's Biodiversity for food and agriculture. (FAO, 2019).
- ¹⁰ Ibid; Pimental, D., and Burgess, M. 2013. 'Soil erosion threatens food production'. *Agriculture*, 3(3), pp.443-463.
- ¹¹ Department of the Taoiseach, Agriculture, the Bioeconomy and Climate Action. 2019. gov.ie [accessed: 3 July 2020].
- ¹² Gerber, P. J. et al. 2013. Tackling climate change through livestock: a global assessment of emissions and mitigation opportunities. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations [accessed: 8 June 2020].
- ¹³ Central Statistics Office, 'Environmental Indicators Ireland 2019: Greenhouse Gases and Climate Change' [accessed: 8 June 2020].
- ¹⁴ Levin, K. & Parsons, S. 2019. '7 Things to Know About the IPCC's Special Report on Climate Change and Land'. World Resources Institute [accessed: 8 August 2020].
- ¹⁵ Fellmann, T., Héraline, S. & Nekhay, O. 2014. 'Harvest failures, temporary export restrictions and global food security: the example of limited grain exports from Russia, Ukraine and Kazakhstan'. *Food Security*. Vol. 6, pp. 727–742; Wheeler, T. & von Braun, J. 2013. 'Climate Change Impacts on Global Food Security'. *Science* Vol. 341, Issue 6145, pp. 508-513.
- ¹⁶ Rozhnov, K. 2010. 'Russia counts the cost of drought and wildfires'. BBC News. Available from [accessed: 8 August 2020].
- ¹⁷ 'Ireland imports from Brazil', TradingEconomics.com [accessed: 4 August 2020]; 'Explainer: What is the fodder crisis and who does it affect?' April 2018, Irish Independent [accessed: 4 August 2020]; Boerema, A, Peeters, A., Swolfs, S., Vandevenne, F, Jacobs, S., Staes, J., Meire, P. 2016. 'Soybean Trade: Balancing Environmental and Socio-Economic Impacts of an Intercontinental Market', *PloS one*, Vol: 11 Issue: 5 DOI:10.1371/journal.pone.0155222.

- ¹⁸ McManigan, S. 2018. 'Animal welfare groups slam IFA's call to increase live animal exports'. Greennews.ie [accessed: 8 August 2020]; Connell, D. 2017. 'Pushing the limits – IFA calls for extension of nitrates derogations'. Greennews.ie [accessed: 8 August 2020].
- ¹⁹ Stephen Cadogan 2019. 'Irish dairy sector a huge contributor to growth across the rural Irish economy', Irish Examiner, 22 July [accessed: 3 July 2020].
- ²⁰ Dillon, E. et al. 2019. Teagasc National Farm Survey 2018 Results. Athenry, Co. Galway: Teagasc.
- ²¹ Kenny, T., Cronin M Sage C. 2017. 'A retrospective public health analysis of the Republic of Ireland's Food Harvest 2020 Strategy: absence, avoidance and business as usual'. *Critical Public Health*, 28(1), pp. 94-105.
- ²² Eurostat. 2013. 'EU Farm Structure Survey 2013' [accessed: 15 July 2020].
- ²³ Dillon, E et al. 2019. Teagasc National Farm Survey 2018 Results. Teagasc
- ²⁴ Department of Agriculture Food and the Marine. 2015. Food Wise 2025 [accessed: 15 July 2020]; Callaghan, M. 2018. 'Food Insecurity' Village Magazine.
- ²⁵ Heinberg, R and Bomford, B. 2009. The Food and Farming Transition. Post Carbon Institute.
- ²⁶ Ó Fatharta, C. 2017. 'Vegetable imports face shortage due to weather'. Irish Examiner, 5 February 2017 [accessed: 15 July 2020]; O'Sullivan, K. 2018. 'Fodder crisis exacerbated by difficult weather conditions'. Irish Times, 3 April [accessed: 15 July 2020].
- ²⁷ MacMillan, T and Dowler E. 2011. 'Just and sustainable? Examining the rhetoric and potential realities of UK food security?' *Journal of Agricultural and environmental ethics*. 25(1), pp. 181-204; O'Connor, N., Farag K and Baines R. 2016. What is food poverty? A conceptual framework.' *British Food Journal*. 118(2), pp 429-449.
- ²⁸ FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2020. 'The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. Transforming food systems for affordable healthy diets'. Rome, FAO
- ²⁹ Safefood. 2019. 'What is the cost of a healthy food basket in the Republic of Ireland in 2018'. (Safefood, 2019) [accessed: 15 July 2020]
- ³⁰ The Economist Intelligence Unit. 2017. Global Food Security Index 2017. EIU.
- ³¹ Claffey, N. 2020. Beef Industry Review: Where to in 2020?, Agriland.ie [accessed: 3 July 2020].
- ³² van der Ploeg, Jan Douwe. 2017. 'Differentiation: old controversies, new insights'- 45(3), *Journal of Peasant Studies* 489.
- ³³ 'Fossil Fuel and Similar Subsidies 2012-2016'. Central Statistics Office [accessed: 15 August 2020].
- ³⁴ Dillon, E. et al. 2019.
- ³⁵ Beef Market Tracking - Bord Bia | Irish Food Board (no date) [accessed: 3 July 2020].
- ³⁶ Paidi Kelly et al. 2020. 'The Irish dairy industry - Recent history and strategy, current state and future challenges', 73(2) *International Journal of Dairy Technology* 309.
- ³⁷ Cormack, C. M. 2020. 'Milk price cuts "inevitable" as Covid-19 tightens grip on dairy'. Agriland.ie [Accessed: 3 July 2020].
- ³⁸ Ibid.

- ³⁹ Coughlan, Kieran. 2019. 'Why major Irish farm restructuring is on the cards'. Irish Examiner, 20 August [Accessed: 3 July 2020].
- ⁴⁰ McSweeney, E. 2020. "'Life attracts life": the Irish farmers filling their fields with bees and butterflies'- The Guardian, 6 June [Accessed: 3 July 2020]; McCarthy, J. et al. (2015) 'The effect of stocking rate on soil solution nitrate concentrations beneath a free-draining dairy production system in Ireland', Journal of Dairy Science. Elsevier B.V., 98(6), pp. 4211–4224. doi: 10.3168/jds.2014-8693; Arsenault, C. (2014), 'Only 60 Years of Farming Left If Soil Degradation Continues'. Scientific American [accessed 3 July 2020].
- ⁴¹ Fleming, G. 2019. 'What will Ireland's weather look like in 2050?' RTE.ie [Accessed: 3 July 2020]; O'Brien, T. 2019. 'Just 20 of Ireland's rivers are "pristine", down from 500 in 1980s', The Irish Times [Accessed: 3 July 2020].
- ⁴² Dietmar Bartz, Paul Mundy eds. 2019. 'Agriculture Atlas: Facts and Figures on EU Farming Policy'. Berlin: Heinrich Böll Foundation/Brussels: Friends of the Earth Europe/Brussels: Birdlife Europe and Central Asia.
- ⁴³ Ibid.
- ⁴⁴ Ibid.
- ⁴⁵ Ibid.
- ⁴⁶ European Court of Auditors. 2017. 'Greening: a more complex income support scheme, not yet environmentally effective'. ECA, Special Report No.21; European Court of Auditors. 2020. 'Biodiversity on farmland: CAP contribution has not halted the decline'. ECA, Special Report 13/2020/
- ⁴⁷ Bartz and Mundy, n42.
- ⁴⁸ O'Brien, Jim & O'Brien, Declan. 2020. 'Big farmers competing for ownership of marginal land holdings to secure access to lucrative EU subsidies', Irish Independent [accessed: 20 May 2020].
- ⁴⁹ Irish Food Sovereignty Proclamation. 2015. Food Sovereignty Ireland. www.foodsovereigntyireland.org [accessed: 3 July 2020].
- ⁵⁰ Mulgrew, J. 2020. 'Manufacturers "face problems" if coronavirus halts key recycling in Northern Ireland'. Belfast Telegraph (online) [accessed: 15 July 2020].
- ⁵¹ Journal.ie. 2020. 'Egg shortage in some supermarkets amid bird flu outbreak and increased demand'. journal.ie (online) [accessed: 15 July 2020].
- ⁵² See: <https://www.neighbourfood.ie/markets>
- ⁵³ See: <https://www.openfoodnetwork.org/>
- ⁵⁴ Fallon, F. 2020. 'Coronavirus: Supply chain shortages leave gardeners waiting for seeds'. Irish Times. 3 April, 2020 [accessed: 15 July 2020].
- ⁵⁵ Food and Agriculture Organisation of the United Nations. 2020. 'Migrant workers and the COVID-19 pandemic'. FAO, Policy Brief.
- ⁵⁶ Weisskircher, M., Rone J and Mendes, M. 2020. 'The only frequent flyers left: Migrant workers in EU in times of Covid-19'. Open Democracy (online) [accessed: 15 July 2020].
- ⁵⁷ Lloyd C and James S. 2008. 'Too much pressure? Retailer power and occupational health and safety in the food processing industry'. Work, Employment and Society, 22(4), pp. 713-730.

- ⁵⁸ O'Halloran, M and Hilliard, M. 2020. 'Covid-19 clusters in meat plants "gravely serious" Dáil told'. 14 May. Irish Times.
- ⁵⁹ Transcript of Director of World Food Programme, David Beasley. New York, 21 April 2020 [accessed: 15 July 2020].
- ⁶⁰ Food Commons Fresno: < <https://www.foodcommonsfresno.org/> >
- ⁶¹ Dublin City CSA: < <http://www.communitysupportedagriculture.ie/dublin>>
- ⁶² Piercy, E., Granger, R and Goodier, C. 2010. 'Planning for peak oil: Learning from Cuba's special period'. *Engineering Sustainability*, 163(4) pp.169-176.
- ⁶³ La Via Campesina < <https://viacampesina.org/en/> >
- ⁶⁴ Meredith, D. (ed.). 2015. 'Attitudes to Farm Diversification', Teagasc: Technology Updates [accessed: 8 July 2020].
- ⁶⁵ Cormac Fitzgerald 2019. 'Ireland's farmers and the climate crisis', *thejournal.ie* (August 28) [accessed: 4 June 2020].
- ⁶⁶ Derek Bell, 'RED C Consumer Sustainability Tracking, 2019' [accessed: 3 July 2020]; '2019 PwC Irish Retail & Consumer Report: Investing in Experience'. 2019 [accessed: 3 July 2020].
- ⁶⁷ Pope, C. 2020. 'Delivering the goods: Irish retailers that will come to you'. *The Irish Times* [accessed: 3 July 2020]; Safe Food (2019), What is the cost of a healthy food basket in the Republic of Ireland in 2018?, Little Island: Safe Food.
- ⁶⁸ Bord Bia's Thinking House Seminar. 2020. 'Tomorrow's Meat' [accessed 3 July 2020].
- ⁶⁹ 'Ireland's Trade in Goods 2017'. 2018. Central Statistics Office, On-line ISSN: 2565-6236, Cork: CSO statistical publication [accessed: 27 May 2020].
- ⁷⁰ Kneafsey, M. et al. 2013. Short food supply chains and local food systems in the EU: a state of play of their socio-economic characteristics. Luxembourg: EU Publications Office. Available at: <http://dx.publications.europa.eu/10.2791/88784> [accessed: 3 July 2020].
- ⁷¹ Maher, Grace 2020a. 'Farmer on bouncing back from a devastating bovine TB outbreak to build up a thriving organic sheep farming business', *Irish Independent* [accessed: 8 July 2020]; Maher, Grace (2020b) "'My aim is to produce milk from what I grow - and I'm fine with lower yields'", *Irish Independent*, 26 March [accessed: 8 July 2020].
- ⁷² 'Farm to Fork Strategy'. 2020. European Commission website, European Union [accessed: 7 July 2020].
- ⁷³ Foodture <<https://foodture.ie/>>
- ⁷⁴ Katsvairo, T.W., Wright, D.L., Marois, J.J. & Rich, J.R. 2007. 'Transition from conventional farming to organic farming using bahiagrass', *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 87, No. 15, December, pp. 2751-2756; <https://doi.org/10.1002/jsfa.3002>
- ⁷⁵ Fagan, Joyce. 2019. 'Special Report: Organic farmers are leading the charge to spark a green revolution', *Irish Examiner*, 21 October [accessed: 3 July 2020].
- ⁷⁶ 'Terms and Conditions of the Organic Farming Scheme (OFS)'. 2015 (Revised November 2018). Department of Agriculture, Food and the Marine [accessed: 3 July 2020].
- ⁷⁷ 'GLAS Green, Low-Carbon, Agri-Environment Scheme, Rural Development Programme 2014-2020', (Athenry, Co. Galway: Teagasc) [accessed: 3 July 2020].

- ⁷⁸ Teagasc (no date) Native Woodland Establishment - Teagasc | Agriculture and Food Development Authority, Teagasc [accessed: 3 July 2020].
- ⁷⁹ Galvin, G. 2020. 'New EU projects launched to restore Ireland's blanket bogs and protect water quality, Ireland - European Commission' [accessed: 3 July 2020].
- ⁸⁰ 'Greens call for review of organic farming scheme applications'. 2019. Green Party, 14 November [accessed: 3 July 2020].
- ⁸¹ O'Brien, B. 2020. 'GLAS extension "essential" under CAP transitional arrangements', Agriland.ie [accessed: 3 July 2020].
- ⁸² Farming for Nature (website) [accessed: 8 July 2020].
- ⁸³ Oertel, C., Matschullat, J., Zurba, K., Zimmermann, F., Erasmi, S. 2016. 'Greenhouse Gas Emissions from Soils - A Review', *Geochemistry*, Vol. 76, Issue 3, October, pp. 327-352.
- ⁸⁴ Ibid.
- ⁸⁵ Carsten, P., Fealy, R., Fenton, O., Lanigan, G., O'Sullivan, L., Schulte, R.P.O. 2018. 'Assessing the role of artificially drained agricultural land for climate change mitigation in Ireland', *Environmental Science & Policy*, Vol. 80, February, pp. 95-104.
- ⁸⁶ An Taisce, 'Ireland's Peatlands', antaisce.org. Available from <https://www.antisce.org/issues/irelands-peatlands> [accessed: 11 June 2020].
- ⁸⁷ Kuittinen, M., Moineil, C., Adalgeirsdottir, K. 2016. 'Carbon sequestration through urban ecosystem services: A case study from Finland', *Science of The Total Environment*, Vol. 563–564, 1 September, pp. 623-632.
- ⁸⁸ Hawken, P. 2018. *Drawdown: the most comprehensive plan ever proposed to roll back global warming*. Penguin Books, London.
- ⁸⁹ LaCanne, C.E. & Lundgren, J.G. 2017, 'Regenerative agriculture: merging farming and natural resource conservation profitably', PeerJ preprints.
- ⁹⁰ Ibid
- ⁹¹ Powlson, D.S., Stirling, C.M., Jat, M.L., Gerard, B.G., Palm, C.A., Sanchez, P.A. & Cassman, K.G. 2014, 'Limited potential of no-till agriculture for climate change mitigation', *Nature climate change*, vol. 4, no. 8, pp. 678-683
- ⁹² 'Cover Crops'. 2017. Teagasc | Agriculture and Food Development Authority. Available at: <https://www.teagasc.ie/crops/crops/break-crops/cover-crops/> [Accessed: 17 August 2020]
- ⁹³ Meikle, S. 2019. 'Farm 2 Fork 2030' A Truly Green Farming, Food And Rural Vision Of Ireland. [online] Regenerative Farming Ireland. Available at: <https://d13c3c55-cd84-4278-843b-7ff62816c7a1.filesusr.com/ugd/00693d_70d5d93d5a42409291805b0c48e1c2b8.pdf> [Accessed 17 August 2020].
- ⁹⁴ Hawken, P. 2018
- ⁹⁵ Meikle, S. 2019.
- ⁹⁶ Walsh, S. 2019. 'Cover Crops: What to Sow?'. Agriland.ie [Accessed 17 August 2020].
- ⁹⁷ Hawken, P. 2018.
- ⁹⁸ 'Diversify Crop Rotations'. United States Department of Agriculture, Natural Resources Conservation Service Pennsylvania [Accessed 17 August 2020].

- ⁹⁹ Hawken, P. 2018.
- ¹⁰⁰ 'Perennial Crops: New Hardware for Agriculture'. 2020. The Land Institute. <<https://landinstitute.org/>> [Accessed: 17 August 2020].
- ¹⁰¹ Hawken, P. 2018.
- ¹⁰² 'Perennial Crops: New Hardware for Agriculture'. 2020. The Land Institute. < landinstitute.org/ [Accessed: 17 August 2020].
- ¹⁰³ Hawken, P. 2018.
- ¹⁰⁴ Agriculture in Ireland (2017) Teagasc | Agriculture and Food Development Authority. Teagasc.ie [Accessed: 17 August 2020].
- ¹⁰⁵ Hawken, P. 2018.
- ¹⁰⁶ Ibid.
- ¹⁰⁷ Ibid.
- ¹⁰⁸ Orefice, J.N. & Carroll, J. 2017, 'Silvopasture—It's Not a Load of Manure: Differentiating between Silvopasture and Wooded Livestock Paddocks in the Northeastern United States', *Journal of forestry*, vol. 115, no. 1, pp. 71-72.
- ¹⁰⁹ Ibid.
- ¹¹⁰ Hawken, P. 2018.
- ¹¹¹ Ibid.
- ¹¹² Deforestation (2017) Teagasc | Agriculture and Food Development Authority. Teagasc.ie [Accessed: 17 August 2020].
- ¹¹³ Ibid.
- ¹¹⁴ Collier, P., Dorgan, J., Bell, P. & COFORD 2002, 'Factors influencing farmer participation in forestry'. COFORD, Dublin.
- ¹¹⁵ Hawken, P. 2018.
- ¹¹⁶ McAdam, J., Short, I., Hoppé, G. 2006, 'Opportunities for Silvopastoral Systems in Ireland, Small-scale forestry and rural development: The intersection of ecosystems, economics and society'. 276 [Accessed: 17 August 2020].
- ¹¹⁷ Phelan, S. 'Government urged to protect farm incomes from Covid-19 double whammy'. Agriland.ie [Accessed 17 August 2020].
- ¹¹⁸ McAdam, J., Short, I., Hoppé, G. 2006.
- ¹¹⁹ Hawken, P. 2018.
- ¹²⁰ Ohlson, K., 2014. *The Soil Will Save Us*. New York: Rodale.
- ¹²¹ Badgery, W, Cranney, P, Millar, GD, Mitchell, D & Behrendt, K. 2012. 'Intensive rotational grazing can improve profitability and environmental outcomes'. in 27th Proceedings: Driving your landscape to success. The Grassland Society of NSW Inc., Orange, pp. 85-91, Annual Grasslands Conference, Australia, 24/07/12.
- ¹²² McVey, D., Nash, R. & Stansbie, P. 2018. 'The motivations and experiences of community garden participants in Edinburgh, Scotland', *Regional Studies, Regional Science*, vol. 5, no. 1, pp. 40-56..

- ¹²³ Twiss, J., Dickinson, J., Duma, S., Kleinman, T., Paulsen, H. & Rilveria, L. 2003. 'Community Gardens: Lessons Learned From California Healthy Cities and Communities'. *American journal of public health* (1971), vol. 93, no. 9, pp. 1435-1438.
- ¹²⁴ Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. 2017. 'The Intersection of Planning, Urban Agriculture, and Food Justice: A Review of the Literature', *Journal of the American Planning Association*, vol. 83, no. 3, pp. 277-295.
- ¹²⁵ Pudup, M.B. 2008. 'It takes a garden: Cultivating citizen-subjects in organized garden projects', *Geoforum*, vol. 39, no. 3, pp. 1228-1240.
- ¹²⁶ Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. 2017.
- ¹²⁷ Adam, K., 2011. 'Community Gardening, National Center for Appropriate Technology Agriculture Specialist'.
- ¹²⁸ Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. 2017.
- ¹²⁹ New research reveals households on low incomes need to spend up to 1/3 of take home income to afford a healthy food basket. 2019. Safefood [Accessed: 17 August 2020].
- ¹³⁰ Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. 2017.
- ¹³¹ Kuitinen, M., Moinel, C. & Adalgeirsdottir, K. 2016, 'Carbon sequestration through urban ecosystem services: A case study from Finland', *The Science of the total environment*, vol. 563-564, pp. 623.
- ¹³² Twiss, J., Dickinson, J., Duma, S., Kleinman, T., Paulsen, H. & Rilveria, L. 2003.
- ¹³³ Adam, K. 2011. *Community Gardening*. National Center for Appropriate Technology Agriculture Specialist.
- ¹³⁴ Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. 2017.
- ¹³⁵ Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. 2017.
- ¹³⁶ Adam, K. 2011.
- ¹³⁷ Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. 2017.
- ¹³⁸ Ibid.
- ¹³⁹ Adam, K. 2011.
- ¹⁴⁰ Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. 2017.
- ¹⁴¹ Ibid.
- ¹⁴² Lovell, S.T. 2010. 'Multifunctional Urban Agriculture for Sustainable Land Use Planning in the United States'. *Sustainability* (Basel, Switzerland), vol. 2, no. 8, pp. 2499-2522.
- ¹⁴³ van den Berg, Agnes E, van Winsum-Westra, M., de Vries, S. & van Dillen, S.M. 2010. 'Allotment gardening and health: a comparative survey among allotment gardeners and their neighbors without an allotment', *Environmental Health*, vol. 9, no. 1, pp. 74-74.
- ¹⁴⁴ Acquisition of Land (Allotments) Act, (1926) Government of Ireland [Accessed: 17 August 2020].
- ¹⁴⁵ van den Berg, Agnes E, van Winsum-Westra, M., de Vries, S. & van Dillen, S.M. 2010.

- ¹⁴⁶ Bell, J., Watson, M. 2012. *Rooted in the soil: a history of cottage gardens and allotments in Ireland since 1750*. Four Courts Press: Dublin.
- ¹⁴⁷ van den Berg, Agnes E, van Winsum-Westra, M., de Vries, S. & van Dillen, S.M. 2010.
- ¹⁴⁸ 'Allotments', South Dublin County Council. Available at: <https://www.sdcc.ie/en/services/sport-and-recreation/allotments/> [Accessed: 17 August 2020].
- ¹⁴⁹ 'About CSA Network Ireland'. Available at: <http://www.communitysupportedagriculture.ie/about> [Accessed: 17 August 2020].
- ¹⁵⁰ Matzembacher, D.E. & Meira, F.B. 2019. 'Sustainability as business strategy in community supported agriculture: Social, environmental and economic benefits for producers and consumers'. *British Food Journal*, vol. 121, no. 2, pp. 616-632.
- ¹⁵¹ Gorman, R. 2018. 'Human-livestock relationships and community supported agriculture (CSA) in the UK', *Journal of Rural Studies*, vol. 61, pp. 175-183.
- ¹⁵² Samoggia, A., Perazzolo, C., Kocsis, P. & Del Prete, M. 2019. 'Community Supported Agriculture Farmers' Perceptions of Management Benefits and Drawbacks', *Sustainability (Basel, Switzerland)*, vol. 11, no. 12, pp. 3262.
- ¹⁵³ Ibid.
- ¹⁵⁴ Gorman, R. 2018.
- ¹⁵⁵ Samoggia, A., Perazzolo, C., Kocsis, P. & Del Prete, M. 2019.
- ¹⁵⁶ About CSA Network Ireland.
- ¹⁵⁷ Matzembacher, D.E. & Meira, F.B. 2019.
- ¹⁵⁸ Samoggia, A., Perazzolo, C., Kocsis, P. & Del Prete, M. 2019.
- ¹⁵⁹ Thompson, C.J., Coskuner-Balli, G., 2007. 'Enchanting Ethical Consumerism: The case of Community Supported Agriculture', *Journal of Consumer Culture*, vol. 7, no. 3, pp. 275-303.
- ¹⁶⁰ European CSA Research Group. 2016. 'Overview of Community Supported Agriculture in Europe'.
- ¹⁶¹ Samoggia, A., Perazzolo, C., Kocsis, P. & Del Prete, M. 2019.
- ¹⁶² Thompson, C.J., Coskuner-Balli, G., 2007.
- ¹⁶³ Matzembacher, D.E. & Meira, F.B. 2019.
- ¹⁶⁴ Thompson, C.J., Coskuner-Balli, G., 2007.
- ¹⁶⁵ Samoggia, A., Perazzolo, C., Kocsis, P. & Del Prete, M. 2019.
- ¹⁶⁶ Ibid.
- ¹⁶⁷ Thompson, C.J., Coskuner-Balli, G., 2007.
- ¹⁶⁸ Samoggia, A., Perazzolo, C., Kocsis, P. & Del Prete, M. 2019.
- ¹⁶⁹ Thompson, C.J., Coskuner-Balli, G., 2007.
- ¹⁷⁰ Samoggia, A., Perazzolo, C., Kocsis, P. & Del Prete, M. 2019.
- ¹⁷¹ Ibid.

- ¹⁷² Levkoe, C.K., Lowitt, K. & Nelson, C. 2017. “Fish as food”: Exploring a food sovereignty approach to small-scale fisheries’, *Marine Policy*, Vol. 85, November, pp. 65-70.
- ¹⁷³ Our Fish 2020. ‘20 Years of EU Overfishing Proves Need for Blue Ambition in Green Deal’, 29 April [accessed: 3 July 2020].
- ¹⁷⁴ Kennedy, J. 2020. ‘Country Matters: Dolphins are the victims of new monsters of the deep’, *Irish Independent*, 15 March [accessed: 8 June 2020].
- ¹⁷⁵ Donkersloot, R. & Menzies, C. 2015. ‘Place-based fishing livelihoods and the global ocean: the Irish pelagic fleet at home and abroad’, *Maritime Studies*, Vol. 14, Article number: 20, doi: 10.1186/s40152-015-0038-5; Carpenter, G. 2020. ‘Landing the Blame: Overfishing in the Northeast Atlantic 2020’, *New Economics Foundation* [accessed: 29 April 2020].
- ¹⁷⁶ Jacquet, J., Sebo, J. & Elder, M. 2017. ‘Seafood in the Future: Bivalves Are Better’, *Solutions*, Vol. 8, Issue 1, January, pp. 27-32,
- ¹⁷⁷ Arru, B., Furesi, R., Gasco, L., Madau, F.A. & Pulina, P. 2019. ‘The Introduction of Insect Meal into Fish Diet: The First Economic Analysis on European Sea Bass Farming’, *Sustainability*, 11(6), 1697; <https://doi.org/10.3390/su11061697>
- ¹⁷⁸ ‘National Strategic Plan for Sustainable Aquaculture Development’. 2015. agriculture.gov.ie Department of Agriculture, Food and Marine [accessed: 3 July 2020].
- ¹⁷⁹ Declaration of Nyéleni, 27 February 2007.
- ¹⁸⁰ Tara Kenny, Mary Cronin and Colin Sage. 2018. ‘A retrospective public health analysis of the Republic of Ireland’s Food Harvest 2020 Strategy: absence, avoidance and business as usual’. 28 *Critical Public Health* 94; Department of Agriculture Fisheries and Food, ‘Food Harvest 2020’ (DAFF, 2010); Department of Agriculture Food and the Marine, ‘Food Wise 2025: A 10 year vision for the Irish agri-food industry’ (DAFM, 2015).
- ¹⁸¹ International Panel of Experts on Sustainable Food Systems, *Towards a Common Food Policy for the European Union* (IPES, 2019).
- ¹⁸² Neeva Hassanein, ‘Practicing food democracy: a pragmatic politics of transformation’. 2003. 19(1) *Journal of Rural Studies*, pp. 77 – 86.
- ¹⁸³ See section 9 on Community Supported Agriculture.
- ¹⁸⁴ IPES, n121.
- ¹⁸⁵ Albane Gaspard, ‘So, what exactly are food policy councils? (Urban Food Futures, September 2017) <<https://urbanfoodfutures.com/2017/09/14/so-what-exactly-are-food-policy-councils/>>
- ¹⁸⁶ Clare Gupta et al, ‘Food policy councils and local governments: Creating effective collaborations for food system change’. 2018. 8(B) *Journal of Agriculture, Food Systems and Community Development* 11.
- ¹⁸⁷ *Ibid.*
- ¹⁸⁸ Cork Food Policy Council: corkfoodpolicycouncil.com/.
- ¹⁸⁹ Cork Food Policy Council Submission to the Local Economic and Community Plan for Cork City Council.
- ¹⁹⁰ Youtube Interview: ‘Feed the City - Knocknaheeney Community Gardens with Dr Colin Sage, UCC’, March 2014.
- ¹⁹¹ The Cork Food Map: corkfoodpolicycouncil.com.

GROWING TOGETHER

This booklet was created as part of the Growing Together project which supports young people across Europe to take action for a fairer food system. This booklet was researched and compiled by autonomous youth activists taking part in Growing Together, therefore the views expressed in this document should not be taken to reflect the views or desired advocacy outcomes of Friends of the Earth.